

Thor Christian Bjørnstad
Tilbud til pårørende av
personer med rusmiddelproblemer

C + 48,325

C + 48,26

Thor Christian Bjørnstad

Tilbud til pårørende av personer med
rusmiddelproblemer

Institutt for samfunnsforskning

Oslo 2007

© ISF 2007
Rapport 2007:2

Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
www.samfunnsforskning.no

ISBN: 978-82-7763-240-7
ISSN: 0333-3671

Innhold

Forord	5
1. Innledning	7
Introduksjon av prosjektet, formål og hensikt	7
Rapportens oppbygning	7
2. Metode	9
Avgrensning	9
Feltet og feltilgang	10
Begrepsavklaring	12
3. Tilbud til pårørende innen Helse Øst	15
Aker universitetssykehus, Avdeling Rus og Avhengighet	15
Sykehuset innlandet HF, Divisjon Psykisk helsevern	16
Akershus Universitetssykehus HF	18
Sykehuset Asker og Bærum	18
Sykehuset Østfold, Avdeling for rusbehandling	19
Ullevål Universitetssykehus	20
Private institusjoner under Helseforetak Øst	20
Private institusjoner med et religiøst verdigrunnlag	24
Oppsummering	25
4. Tilbud til pårørende innen Helse Sør	33
Sykehuset Buskerud HF, avdeling for rus og psykiatri	33
Telemark Sykehus HF	34
Ringerike Sykehus HF	34
Psykiatrien i Vestfold HF	35
Sørlandet sykehus HF	35
Private foretak og stiftelser under Helse Sør	36
Oppsummering	38

5. Tilbud til pårørende innen Helse Vest	43
Haukeland Universitetssykehus	43
Stavanger universitetssykehus.....	44
Haugesund Sykehus	44
Florø Sykehus	45
Nordfjord Sykehus	45
Bufetat.....	45
Private foretak og stiftelser under Helse Vest.....	46
Oppsummering.....	48
6. Tilbud til pårørende innen Helse Midt- Norge.....	53
Private foretak og stiftelser under Helse Midt-Norge	55
Oppsummering.....	55
7. Tilbud til pårørende innen Helse Nord	59
Universitetssykehuset i Nord-Norge	59
Nordland sykehus.....	60
Helgeland sykehus	60
Private og religiøse institusjoner under Helse Nord.....	61
Oppsummering.....	62
8. Det samlede tilbudet i regi av de fem helseregionene.....	67
9. Frivillige organisasjoner	71
Kontaktflaten mellom frivillige organisasjoner og behandlingsinstitusjoner.....	82
10. Tiltak under kommuner og kompetansesentre	85
Kompetansesentrene.....	85
Små og store kommuner.....	87
11. Tiltak og tilbud til pårørende av personer med rusproblemer....	93
Vedlegg 1	97
Kontaktinformasjon for behandlingsinstitusjoner med tilbud til pårørende av personer med rusproblemer.	97
Vedlegg 2	101
Intervjuguide	101
Litteratur	103
Nettressurser:	103

Forord

Rapporten er skrevet på oppdrag fra Sosial- og helsedirektoratet og omhandler tilbudet til pårørende av personer med rusmiddelproblemer. Hensikten med denne rapporten er å kartlegge tilbudet til pårørende av rusmiddelavhengige i alle aldre, både barn og voksne. Kartleggingen fanger opp tilbudet i regi av frivillige organisasjoner (både interesse- og brukerorganisasjoner) og i regi av offentlige myndigheter (både nasjonalt og regionalt). Oppdraget, som ble realisert ved Institutt for samfunnsforskning sine forskningsgruppe Sivile samfunn i endring, under ledelse av Bernard Enjolras, er ment som et ledd i en kunnskapsinnhentning for å danne grunnlag for videre arbeid på dette fagfeltet. Takk til Per Gunnar Dahl i Sosial- og helsedirektoratet (SHdir) for hyggelig og konstruktivt samarbeid.

Oslo, februar 2007

Thor Christian Bjørnstad

Innledning

Introduksjon av prosjektet, formål og hensikt

Rapporten *Tilbud til pårørende av personer med rusmiddelsproblemer* er skrevet på oppdrag fra Sosial- og helsedirektoratet og har til hensikt å bidra med en kartlegging av det foreliggende tilbudet som gis pårørende av personer med rusproblemer. Målet er å gi en landsdekkende oversikt over eksisterende tilbud til pårørende i alle aldre, både i regi av frivillige organisasjoner og stiftelser og av offentlige myndigheter på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå. Rapporten skal også gi en oversikt over profilen til de ulike tilbudene, avhengig av om de utføres av et profesjonelt behandlingsapparat eller som likemannsarbeid mellom pårørende.

Rapportens oppbygning

Kapittel 2 redegjør for kartleggingens metode ved datainnsamling, utvalg av informanter og selve utførelsen av undersøkelsen. Kapitlet gir en redegjørelse for definisjonsproblemer i forhold til begrepsbruk og en avgrensning av begreper.

I kapitlene 3 til 8 gis en oversikt over de ulike institusjonene med tilbud til pårørende innenfor de fem helseregionene; Helse Øst, Helse Sør, Helse Vest, Helse Midt-Norge og Helse Nord. De ulike tilbud og tiltak gitt ved behandlingstilbudene er kategorisert i henhold til sin geografiske plassering under de regionale helseforetakene. Dette betyr ikke at alle typer aktører som presenteres nedenfor er organisert under helseforetakene, men en slik fremstilling vil fremheve hvordan den offentlige og den private og frivillige sektoren arbeider i forhold til hverandre og hvilken eventuell arbeidsdeling som avtegner seg.

For hver av de ulike institusjonskategoriene gis en beskrivelse av profilen på deres virksomhet og tiltak rettet mot pårørende-problematikk. Først gis en gjennomgang av de tiltak som hører inn under offentlig sektor i form av ulike

behandlingsinstitusjoner som distriktpsikiatriske sentre, sosialmedisinske sentre, underliggende poliklinikker, voksenpsykiatri, ungdomspsykiatri og ungdomsteam. Deretter følger en tilsvarende beskrivelse av de private og frivillige tilbud og tiltak som ligger under samme geografiske område. Kapitlet gir også en gjennomgang av det generelle tilbudet til Bufetat (Barne-, ungdoms- og familieetaten) og det henvises til de institusjoner som etaten eier eller kjøper tjenester av.

Kapittel 9 presenterer de frivillige organisasjonene, både interesse- og brukerorganisasjoner. Det vil bli referert til de enkelte organisasjonenes institusjoner slik disse er geografisk plassert under hver av de fem helseregionene i kapittel 3.

Kapittel 10 gir en kort introduksjon og oversikt over kompetansesentrene og deres bidrag til tiltak og tilbud til pårørende av personer med rusproblemer. Andre halvdel av kapitlet presenterer et utvalg på fem småkommuner der befolkningen ikke overstiger 3500 innbyggere. Deretter følger en tilsvarende representasjon av et utvalg av fem større bykommuner.

Kapittel 11 gir en samlet oppsummering av eksisterende tiltak rettet mot pårørende av personer med rusproblemer. Det redegjøres for hvordan bildet tegner seg i de ulike regionene og i landet som helhet med særlig vekt på utbredelsen av og balansen mellom offentlige og private tiltak.

Metode

Kapittel 2 redegjør for kartleggingens metodebruk i datainnsamling, informantutvalg og i selve utførelsen av undersøkelsen. Kapitlet definerer sentrale begreper og avgrensninger og kommenterer relevante definisjonsproblemer i forhold til disse.

Avgrensning

Tilbudet til pårørende av personer med rusmiddelproblemer skal først og fremst forstås som tilbud til personer som i kraft av sin nære relasjon til noen med rusproblemer trenger hjelp til mestringen av psykiske eller somatiske belastninger og lidelser. Denne avgrensningen av tilbudet er nødvendig fordi mange behandlingsinstitusjoner trekker inn pårørende i behandlingen av rusmisbrukeren og hevder at de pårørende berikes av denne deltakelsen. Slike tilbud er likevel ikke primært rettet mot å hjelpe pårørende, men må betraktes som en del av det å behandle personer med rusmiddelproblemer, hvor de pårørende inngår som en ressurs i behandlingen. Rapporten vil derfor ikke omfatte denne typen tiltak.

Kategorien pårørende innebærer vanligvis den nære familien, som foreldre, søsken, gifte eller samboende par, med eller uten barn. Oftest er det også innen disse nære relasjonene at problemene knyttet til rus utarter seg. Innen feltet for rusrelatert behandling blir pårørende også ofte tillagt en videre definisjon. I behandling av rusmiddelmisbrukere ser det ut til at mellommenneskelig nærhet og tillit er et viktig operasjonelt utgangspunkt for hvem som er pårørende, slik at kategorien pårørende kan innebære langt mer enn nærmeste familie. Noen ganger kan pårørende være en bestefar, en nær venn eller

en samboer i et av foreldrenes tidligere forhold. Det er viktig å påpeke at det her er snakk om glidende overganger og at flere behandlingsinstitusjoner og frivillige tiltak er fleksible med tanke på definisjonen av pårørende. Pårørende skal derfor forstås som: *personer som i kraft av sin nære relasjon til noen med rusproblemer trenger hjelp til å mestre psykiske eller somatiske belastninger og lidelser.*

Feltet og feltilgang

For di feltet er stort og komplekst er det nødvendig å gjøre visse avgrensninger med tanke på kartleggingens omfang og dybde. For det første er det generelle helsetilbudet, slik man finner det i den kommunale helse- og sosialsektoren utelatt. Det er med andre ord ikke gått inn på hver enkelt kommune for å kartlegge praksis i forhold til henvisningsrutiner og videre kontaktformidling med tanke på å hjelpe pårørende. Det samme gjelder en rekke av de tiltak og tilbud som er rettet mot barn. Dette gjelder først og fremst førstelinjetjenesten i kommunen, slik som helsestasjoner, barneverntjenesten, sosialtjenesten og PPT for barnhage og grunnskolen. En grundigere gjennomgang av de tiltak og tilbud som er rettet mot barn finnes i Solbakken og Lauritzens *Tilbud til barn av foreldre med rusmiddelproblemer* (2006). Tilbud rettet mot barn er likevel tatt med i undersøkelsen, både fordi barn inngår i definisjonen av pårørende og fordi en del av de tilbudene som gis har hva man kaller et familieperspektiv, der rusproblemet oppfattes å angå alle som inngår i misbrukerens nære relasjoner. Det blir også redegjort for det generelle tilbudet til Bufetat med henvisning til de institusjoner som samarbeider med Bufetat innenfor spesialhelsetjenesten og blant private foretak og stiftelser.

Kartleggingen omfatter mange enheter og det er derfor nødvendig å gi forholdsvis korte og overflatiske presentasjoner av de ulike institusjonene og organisasjonene som er tatt med i undersøkelsen. Data er samlet inn gjennom telefonintervjuer, med en varighet på cirka 15 til 20 minutter. Intervjuene er gjort på grunnlag av en strukturert intervjuguide, men med en viss åpenhet for eventuell ny informasjon. Intervjuguiden finnes som vedlegg til rapporten.

Progresjonen i intervjuarbeidet ble i stor grad avhengig av hvilke personer som var tilgjengelige ved den enkelte institusjon eller organisasjon. Kravet var at intervjuobjektet jobbet med pårørende-relatert arbeid. Hovedsakelig ble dette utvalget gjort via telefonresepsjonist i samråd med intervjuer. Utvalget ble dermed avhengig av resepsjonistens kunnskap om den enkelte arbeidsplassen, og til hvem ved institusjonen eller organisasjonen som kjenner arbeidet rettet mot pårørende best. Dette kan naturlig nok ha påvirket kartleggingens dekning av de enkelte enhetenes tilbud til pårørende, samt dekningen av institusjonenes eventuelle samarbeid med andre aktører i rusfeltet. Telefonin-

tervjuene ble supplert med data fra de enkelte institusjonenes og organisasjonenes nettsider.

Intervjuene ble preget av at behandlingspersonellet ved de ulike institusjonene var under sterkt tidspress. Dette var spesielt tilfelle under intervjuer med terapeuter innen spesialhelsetjenesten. Konsekvensen ble at det til tider var vanskelig å få tak i intervjuobjektet, da han eller hun hadde pasienter eller måtte gå til eventuelle møter, slik at intervjuet stadig måtte utsettes i tid. Det gikk derfor med en del tid på å få tak i behandlingspersonell for intervju. En annen uheldig konsekvens av tidspresset var behandlingspersonalets behov for å fatte seg i korthet. Dette medførte at det under en del av intervjuene ble lite rom for utdypninger eller eventuelle klargjøringer i forhold til misforståelser eller terminologi og begrepsbruk.

Utvalget av institusjoner under spesialhelsetjenesten, private foretak og stiftelser ble gjort med utgangspunkt i katalogen Rustiltak.no (2007). Dette er en database over alle behandlingstilbud som finnes på rusfeltet i Norge. Katalogen er utarbeidet og oppgraderes av Statens Institutt for Rusmiddelforskning. Katalogen inneholder i alt 219 offentlige og private institusjoner som spenner over alt fra kommunale omsorgstiltak for rusmisbrukere til behandlingstilbud i offentlig eller privat eie. Av de 219 institusjonene i katalogen, ble i alt 162 (77, 2 %) intervjuet.

Noen av institusjonene ble lukket ut etter hvert som intervjuarbeidet skred frem. Dette ble gjort med utgangspunkt i at presentasjonen i Rustiltak.no tilsa at disse ikke ville ha noen form for pårørende-tilbud og på grunnlag av den kunnskapen som bygde seg opp etter intervjuer med lignende institusjoner. Institusjoner som akuttinntak for stoffmisbrukere og kommunale omsorgstiltak i form av hybelhus og tilsvarende tilbud hos private foretak og frivillige organisasjoner er derfor ikke kontaktet. I tillegg til de diskvalifiserte institusjonene ble 12 institusjoner utelatt fordi det ikke tidsnok ble opprettet kontakt med behandlingspersonalet. Det kommer frem av Rustiltak.no (2007) at tre av disse har et tilbud til pårørende. Av de 162 intervjuene var det 70 institusjoner som oppga at de hadde et tilbud til pårørende. Disse institusjonene presenteres i kapittel 3-7.

Utvalget av de frivillige organisasjonene som presenteres i kapittel 9, er gjort på grunnlag av medlemslisten til Actis (rusfeltets samarbeidsorgan). I tillegg ga intervjuene med institusjoner og organisasjoner en snøballeffekt som resulterte i referanser til andre relevante aktører. En nærmere beskrivelse av disse finnes i kapittel 9.

I tråd med mandatet for denne kartleggingsundersøkelsen ble det gjort et tilfeldig utvalg av fem småkommuner med innbyggertall under 3500. En kommune pr. helseregion ble valgt ut. Det ble også tatt ut et uttak på fem større bykommuner. Kommunene presenteres i kapittel 10 sammen med kompetansesentrene. Intervjuene av personer innen den kommunale helse- og sosial-

tjenesten og de aktuelle kompetansesentrene ble foretatt på tilsvarende måte som for institusjonene og organisasjonene.

Kartleggingen av tilbud og tiltak rettet mot pårørende av personer med rusproblemer er begrenset til de institusjonene som er identifisert i tiltakskatalogen Rustiltak.no (2007), i tillegg til de tiltak man finner i tilknytning til de frivillige organisasjonene som er medlem av Actis, eller står i relasjon til noen av disse. Det er grunn til å tro at enkelte tiltak eller tilbud er utelatt. For det første gjelder dette enkelte av de institusjoner man ikke fikk kontakt med, men som er identifisert under Rustiltak.no. Her vet man at minst tre av disse har et slikt tilbud, slik det er beskrevet i tiltakskatalogen. I tillegg vet man at enkelte tiltak er kartlagt på bakgrunn av tidligere intervjuer, noe som gir grunn til å tro at det kan finnes flere. Dette vil i så fall høyst sannsynlig være privat frittstående foretak uten tilknytning til helseforetakene eller den frivillige sektoren.

Begrepsavklaring

Det er nødvendig med en begrepsavklaring i forhold til noen av kategoriene og begrepene som brukes for å fremstille funnene i undersøkelsen. Dette er sekkebegreper som er brukt for å økonomisere og standardisere fremstillingen av empirien, og leseren må derfor være klar over at de i realiteten kan innbefatte stor variasjon.

Et første eksempel på en slik standardisering er kategorien *behandlingsrettede tilbud*. Dette begrepet omfatter hva den enkelte institusjon eller organisasjon selv oppgir å være behandling. Det betyr at begrepet ikke nødvendigvis korresponderer med en gitt definisjon av behandling, eller at all aktivitet innenfor denne kategorien praktiseres på samme måte. Det har heller ikke vært anledning til å gå inn på hva den enkelte institusjon eller organisasjon legger i begrepet behandling innenfor rammene av dette prosjektet.

Et annen sentral kategori er *rådgivende og veiledende tilbud*. Denne kategorien defineres først og fremst i sin avgrensning mot behandlingsrettede tilbud. Det vil si at den enkelte institusjon eller organisasjon oppgir at de ikke gir behandling, men råd og veiledning. I denne kategorien er det også mange ulike praksiser; den innebefatter alt fra individuelle samtaler om hva pårørende bør foreta seg, til veiledning av gruppevirksomhet og lignende.

Et tredje sekkebegrep er *tilbud av undervisningsrettet art*. Også her, som med begrepene ovenfor, dekker kategorien ulike praksiser. Likheten ligger i at tilbudene gis i form av informasjon til eller undervisning av de pårørende. Det kan for eksempel skje gjennom foredragsvirksomhet, seminarer, kurs eller som en informativ del av et gruppetilbud hvor pårørende informeres om sine rettigheter, om generell rusproblematikk eller om rusmidler i seg selv.

Gitt at kartleggingen i følge mandatet skal; «*identifisere om tilbudet tar form av profesjonelle behandlingsrettede tiltak eller likemannsarbeid mellom brukere og nettverksbaserte tiltak*», er det nødvendig å avklare betydningen av *likemannsarbeid*. Et slikt arbeid praktiseres oftest gjennom såkalte selvhjelpsgrupper der man tar utgangspunkt i felles problemer eller behov og formidler egen erfaringsbasert kunnskap i et miljø med gjensidig likeverdige parter. Det vil si at likemannsarbeid ikke styres av profesjonelle behandlere, og at gruppe, slik som de mange selvhjelpsgruppene rundt omkring i landet, ofte er autonomt organisert i forhold til moderorganisasjonen (Gjems-Onstad 1998:19). En del av organisasjonene og institusjonene oppgir også at de gjennomfører likemannsarbeid gjennom gruppetilbud.

Medavhengighet er et begrep som brukes om personer som på grunn av sin nære relasjon til noen med rusproblemer har utviklet psykiske eller somatiske lidelser. Begrepet oppstod på slutten av 70-tallet og ble brukt av fagpersoner for å beskrive en fysisk og mental tilstand som ser ut til å prege personer som lever nært noen med atferdsproblemer. Atferdsproblemene kan være forårsaket av både rus og andre mentale eller fysiske lidelser (www.vangseter.no).

Tilbud til pårørende innen Helse Øst

I dette kapitlet følger en oversikt over tilbud til pårørende i regi av spesialhelsetjenesten, private foretak og stiftelser med geografisk plassering under Helse Øst. Institusjonene eid av Helse Øst er plassert under sine respektive sykehus.

Aker universitetssykehus, Avdeling Rus og Avhengighet

AFX-Gaustad, behandlingsinstitusjon

AFX er en langtids døgninstitusjon med spesiell tilrettelegging for pårørende. Tilbudet gjelder menn, kvinner, mor og barn, samt familien, og gis i form av familiesamtaler og familieterapi. Tilbudet gis i form av støtte, informasjon og rådgivning, i tillegg til en pårørendegruppe. Det arrangeres også temadager hvor det gis informasjon til de pårørende om rus og rusbehandling.

AFX Vinderen samarbeider med Bufetat og A-senteret, ved siden av å vektlegge samarbeid med andre eksterne instanser som inngår i de regionale henvisningsrutinene. Blant de frivillige organisasjonene samarbeider de med RIO (Rusmisbrukernes interesseorganisasjon) og LMS (Landsforbundet mot Stoffmisbruk). De pårørende rekrutteres via pasienten med rusproblemer og tilbudet er gratis.

Veksthuset Oslo (Phoenix House), behandlingsinstitusjon

Gjennom pårørendegrupper, individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, gis et tilbud som både er rådgivende og behandlingsrettet. Pårørendegruppene begynner som informasjonsgrupper og arrangeres vår og høst, hvor de pårørende lærer om behandlingen og oppholdet til den med rusproblemer. Informasjonsgruppen leder videre inn til prosessgrupper av mer terapeutisk art. I en periode hadde man også en søskengruppe, men denne ble for liten, og er blitt

integret i informasjons- og prosessgruppene. Likemannsarbeidet utøves i selvhjelpsgrupper og man henviser også til relevant litteratur om dette er noe som kan hjelpe de pårørende.

Veksthuset har først og fremst et regionalt nedslagsfelt og pårørende rekrutteres med rusmisbrukerens samtykke. Det kommer riktignok også pårørende fra hele landet, men dette er bare i forbindelse med informasjonsmøter. De pårørende frekventerer også ofte hos LMS (Landsforeningen mot Stoffmisbruk), hvor personale fra Veksthuset har holdt foredrag.

Sosialmedisinsk poliklinikk – ruspoliklinikk Follo

Folloklinikken har et terapeutisk og rådgivende behandlingstilbud til pårørende, men ingen selvhjelpsgruppe. I tillegg til individuelle samtaler gis det også par- og familiesamtaler. Utover deltakelse i familiegrupper har ikke Folloklinikken kompetanse på behandling av barn.

Folloklinikken rekrutterer pårørende hovedsakelig på regionalt nivå, og en sjelden gang nasjonalt. Pårørende kommer via vanlige henvisningsrutiner eller rekrutteres via ruspasient. Pårørende betaler egenandel ved behandling. Det formidles i liten grad noe kontaktinformasjon til frivillige organisasjoner, men Landsforeningen mot Stoffmisbruk har vært innom og informert om sine tilbud.

Sykehuset innlandet HF, Divisjon Psykisk helsevern

Sykehuset innlandet HF, Div, Psykisk helsevern, Rusavdelingen, Familiebehandling – Hov i Land

Tilbudet er rettet mot pårørende samtidig som trekkes inn i behandlingen av den med rusproblemer. Pårørende går også i enkelte tilfeller inn som del av det tverrfaglige behandlingsnettverket. Tilbudet blir gitt som individuelle samtaler eller par- og familiesamtaler, hvor det blir gitt informasjon og terapeutisk behandling. Ellers er det døgkontinuerlig telefonkontakt. Enheten på Hov skal primært gi et langsiktig tilbud til rusavhengige som har omsorg for sine barn, slik at de kan pleie en form for samvær med disse under behandlingen og eventuelt tilbakeføres til barna.

Pårørende rekrutteres regionalt ved at de enten følger henvisningen til ruspasienten, eller at behandlingspersonalet tar kontakt med pårørende ut fra ruspasientens samtykke. Pårørende defineres ikke som pasient og betaler ikke egenandel. Sykehuset Innlandet har et av de syv nasjonale kompetansesentrene, Østnorsk kompetansesenter, og står i nettverk med Borgestadklinikken. Ellers samarbeider de med de RIO (Rusmisbrukernes interesseorganisasjon) og AN (Anonyme Narkomane).

Distriktpsikiatrisk Lillehammer/Gudbrandsdalen rusmiddelteam

DPS Lillehammer har for øyeblikket ingen tilbud rettet mot pårørende, men planlegger et tilbud fordi behovet er sterkt. Ellers er det for tiden noe kontaktformidling til Al-Anon.

Distriktpsikiatrisk Gjøvik, Avdeling Toten – Rusmiddelteam

DPS Gjøvik har et tilbud til pårørende, men var når denne rapporten ble skrevet, nede på grunn av sykemelding. Tilbudet er både informasjonsmessig og samtaleterapeutisk rettet, og gis som individuelle samtaler ved behov, og som gruppetilbud i form av en flerfamiliegruppe. Pårørende kan også ta telefonkontakt på dagtid, noe mange benytter seg av. DPS Gjøvik har ingen selvhjelpsgruppe, men henviser pårørende til Mestring- og læringssenteret ved Sykehuset Innlandet, som man også samarbeider med i forhold til å planlegge kursvirksomhet for pårørende.

DPS Gjøvik dekker primært Østre og Vestre Toten, men rekrutterer også ruspasienter og pårørende regionalt. Det er i hovedsak voksne pårørende som behandles og derfor få barn. Pårørende kommer i kontakt med DPS Gjøvik via henvisning, eventuelt via ruspasienten. Ved behandling av pårørende kreves det egenandel.

Distriktpsikiatrisk Gjøvik, Land, Valdres Rusmiddelteam

DPS Gjøvik, Land, Valdres Rusmiddelteam har tilbud til pårørende i form av rådgivende og terapeutisk behandling, i tillegg til likemannsarbeid. Tilbudet gis som individuelle samtaler, samt par- og familiesamtaler.

Pårørende rekrutteres lokalt og regionalt, via henvisning, eller de kommer i kontakt med tilbudet via ruspasienten. Personer under atten år henvises til ungdomspoliklinikk. Pårørende betaler egenandel ved behandling.

Rusmiddelteamet, Hadeland Distriktpsikiatriske senter

Senteret har et tilbud til pårørende, men dette er for tiden nede på grunn av manglende etterspørsel. Tilbudet var satt opp som behandlingsrettet med pårørendegruppe, men er nå lagt ned. Ellers gis individuelle samtaler og råd ved siden av noe par- og familiesamtale.

Pårørende rekrutteres lokalt fra Gran og tilstøtende kommuner, via henvisning. Tilbudet blir ikke gitt til personer under 18 år.

Akershus Universitetssykehus HF

Jessheimklinikken

Jessheimklinikken har et behandlingsrettet tilbud til pårørende i tillegg til å trekke dem inn i behandlingen av ruspasienten. Tilbudet består i å gi profesjonell veiledning til pårørendegrupper, hvor løsningsfokusering ut i fra de enkelte deltakernes individuelle mål er et sentralt utgangspunkt for behandling. Ved siden av gruppetilbudet gis det også individuelle samtaler, samt par- og familiesamtaler. Pårørende kan også ta kontakt via telefon på dagtid og enkelte av behandlerne er også tilgjengelige via mobiltelefon.

Jessheimklinikken tar i mot pårørende fra seks kommuner i Øvre Romerike, ellers også regionalt og nasjonalt. Pårørende kommer via henvisning eller via ruspasient og tilbudet gjelder fra femten år og oppover. Pårørende må betale egenandel ved behandling. Av de frivillige organisasjonene samarbeides det noe med AI-Anon i forbindelse med selvhjelpsgrupper.

Lillestrøm DPS, psykiatrisk ungdomsteam

Lillestrøm DPS gir tilbud til pårørende ved behov, men dette forekommer svært sjelden. Tilbudet kan være behandlingsrettet og gis i form av par- eller familiesamtaler.

Rekrutteringen skjer lokalt via henvisning eller ved at pårørende selv tar kontakt, eventuelt at Lillestrøm DPS tar kontakt med pårørende. Tilbudet er gratis.

Psykiatrisk ungdomsteam Furuset

Institusjonen har foreløpig ingen tilbud rettet mot pårørende, men det er meningen et slikt tilbud skal opprettes i fremtiden. Institusjonen er nyopprettet i 2006 og har ikke kommet så langt som til å opprette et tilbud til pårørende.

Sykehuset Asker og Bærum

Sosialmedisinsk klinikk Asker og Bærum

Tilbudet til pårørende blir gitt både som behandlingsrettet og ved å trekke pårørende inn i behandlingen av personen med rusproblemer. Behandlingstilbudet er terapeutisk og gis som individuelle samtaler. I tillegg tilbys det par- og familiesamtaler. Det finnes også litteratur som pårørende kan låne om de ønsker det.

Rekrutteringen av pårørende skjer lokalt og omfatter Asker og Bærum, i tillegg til at man mottar pasienter fra hele regionen. Klinikken behandler pårørende i alle aldre, også barn. Pårørende kommer via henvisning og betaler egenandel.

Sykehuset Østfold, Avdeling for rusbehandling

Sosialmedisinsk poliklinikk Askim

Tilbudet til pårørende er av terapeutisk og rådgivende art. Man gir individuelle tilbud og gruppetilbud, mens det for selvhjelpsgrupper henvises til Mestring- og læringscenteret ved Sykehuset Østfold.

Institusjonen hører inn under Sykehuset Østfold og tar inn pårørende fra hele regionen. Rekrutteringen skjer via henvisning og omfatter også barn. Pårørende betaler egenandel.

Sosialmedisinsk poliklinikk Fredrikstad

Tilbudet til pårørende er av informativ/pedagogisk art. Opplegget er kursaktig, med informasjon om rus, veiledning og rådgivning. Det gis også et gruppetilbud i tillegg til individuelle samtaler, samt par- og familiesamtaler.

Rekrutteringen skjer på lokalt og regionalt plan. Behandling av barn vurderes i samarbeid med Bufetat, men ellers er de vanligste pasientene over seksten år. Disse kommer via henvisning og betaler egenandel. Institusjonen samarbeider med Anonyme Alkoholikere og Anonyme Narkomane, ved blant annet å gi veiledning om og til disse.

Psykiatrisk helsevern, Østfold HF

Institusjonen har ingen fast etablerte behandlingstilbud rettet mot pårørende av personer med rusproblemer, men det blir gitt terapi og råd ved enkelte tilfeller, da i form av individuelle samtaler. Ellers arrangeres det informasjonsgrupper for pårørende hvert halvår.

Rekrutteringen av pårørende skjer lokalt, først og fremst fra Østfold, men også på regionalt plan.

Ullevål Universitetssykehus

Psykiatrisk ungdomsteam Ullevål

Psykiatrisk ungdomsteam Ullevål behandler pårørende ved behov, hvor pårørende kan skrives inn som pasient. Det gis individuelle samtaler i tillegg til par- og familiesamtaler

Tilbudet gjelder i praksis lokalt, primært for foreldre av rusmisbrukere i alderen femten til trettifem år. Tilbudet er gratis, også for pårørende. Institusjonen samarbeider med veiledningssenteret for pårørende.

Private institusjoner under Helseforetak Øst

Incognitoklinikken

Tilbudet til pårørende er behandlingsrettet og kombineres med å trekke den pårørende inn i behandlingen av den med rusproblemet. Behandlingen er rådgivende og terapeutisk i formen, og utføres som individuelle samtaler eller par- og familiesamtaler. I tillegg finnes det et gruppetilbud for pårørende.

Klinikken er en selveiende stiftelse som rekrutterer pårørende lokalt via henvisning. Klinikken behandler pårørende i alle aldre, men barn er mer sjeldent. Pårørende som mottar behandling må betale egenandel. Incognitoklinikken har en driftsavtale med Helse Øst.

Kildevangen Behandlingscenter

Tilbudet er kun informasjonsrettet og gis som forelesning i familiegruppe. Ellers formidles kontaktinformasjon til Al-Anons selvhjelpsgruppe og eventuell litteratur som kan være pårørende til hjelp.

Kildevangen er et privat foretak og tar i mot pårørende fra hele landet, også barn. Tilbudet er gratis og de pårørende inviteres avhengig av rusklientens samtykke. Behandlingscenteret samarbeider med Al-Anon og Alateen om tilbud til pårørende.

Manifestsenteret

Tilbudet er behandlingsrettet og gis i regi av profesjonelle eller som likemannsarbeid utført i grupper. Det arbeides hovedsaklig via familiesamtaler og gruppetilbud, men det gis også individuelle samtaler i begrenset omfang. Deler av tilbudet foregår som undervisning der det også anbefales relevant litteratur.

Stiftelsen har en driftsavtale med Helse Øst og rekrutterer både på regionalt og nasjonalt nivå. Tilbudet er gratis og begrenser seg til pårørende mellom 18 og 35 år. Pårørende kommer til behandlingssenteret via henvisning. Stiftelsen gir økonomisk støtte til organisasjonen Mental Helse.

Revita Senteret AS

Revita Senteret er et privat foretak med et behandlingsrettet tilbud til pårørende. Tilbudet varer en uke av rusklientens opphold, og er både terapeutisk og rådgivende i formen. Det gis både individuelle samtaler og familiesamtaler, men det primære tilbudet gis i form av et gruppetilbud. Senteret har også en døgnåpen telefon. Ellers formidles det kontaktinformasjon til Al-Anon for deltakelse i selvhjelpsgruppe.

Foretaket rekrutterer nasjonalt, med en nedre aldersgrense på 10 år. Rekrutteringen er et direkte inntak hvor brukeren selv betaler, eller arbeidsgiver eller det offentlige finansierer oppholdet.

Riisby Behandlingssenter

Tilbudet gis i form av to seminarer over tre dager, med fellessamtaler rundt det å være pårørende. Her kan pårørende også rådføre seg, i tillegg til at det gis kontaktinformasjon til selvhjelpsgrupper i regi av Al-Alanon og henvisning til relevant litteratur.

Behandlingssenteret er privat og har driftsavtale med Helse Øst. Pårørende rekrutteres nasjonalt, og bør ikke være yngre enn 14-15 år. Tilbudet til pårørende er gratis.

Stiftelsen Klokkegården

Tilbudet er både rådgivende og behandlingsrettet i regi av profesjonelle og som likemannsarbeid i pårørendegruppe. I tillegg gis det individuelle samtaler ved behov og det arrangeres familiehelg fire ganger i året, hvor søsken over 15 år kan delta.

Stiftelsen rekrutterer pårørende nasjonalt ved siden av at Bufetat kjøper plasser. Pårørende inngår som naturlig samarbeidspart og brukerbetalingen er behovsprøvd. Ved siden samarbeidet med Bufetat samarbeides det også med LMS, som også sitter i stiftelsens styre.

Stiftelsen Renåvangen

Stiftelsen har et behandlingsrettet tilbud i regi av profesjonelle og som like-mannsarbeid i selvhjelpsgrupper. Tilbudet er også rådgivende og det gis individuelle samtaler og parsamtaler ved behov.

Pårørende rekrutteres både regionalt og nasjonalt. Stiftelsen har en drifts-avtale med Helse Øst og øvrige plasser selges ut til resten av landet. Tilbudet er gratis og gjelder pårørende i alle aldre, også barn. Pårørende kommer i kontakt med stiftelsen via invitasjon. Stiftelsen samarbeider med Sykehuset Innlandet.

Trasoplinikken

Tilbudet er behandlingsrettet og rådgivende og utøves i regi av profesjonelle, i form av individuelle samtaler og par- og familiesamtaler, i tillegg til et gruppetilbud. Det gis også opp til et halvt års oppfølging av pårørende, noe som betegnes som unikt i nasjonal sammenheng. For selvhjelpsgrupper henvises det til AL-Anon. Det gis også henvisning til Al-Anon og LMS sin litteratur på pårørendefeltet.

Pårørende rekrutteres lokalt og tilbudet er fleksibelt individualisert til den enkelte bruker, men begrenset til 18 år og oppover. Pårørende kommer via henvisning og betaler egenandel. Trasoplinikken samarbeider med ARA (Avdeling for Rus og Avhengighet) under Aker Sykehus og har en driftsavtale med Helse Øst.

Stiftelsen Valdresklinikken

Stiftelsen gir et tilbud i form av en pårørendeuke hvor innholdet er rådgivende og pedagogisk- terapeutisk rettet. Ved siden av kursing kan pårørende også få individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, i tillegg til likemannsarbeid i selvhjelpsgruppe. Klinikken har også en døgnåpen telefon og det gis henvisning til relevant litteratur om pårørende ønsker det.

Stiftelsen har en driftsavtale med Helse Øst og rekrutterer pårørende i fra hele regionen. Pårørende rekrutteres ut fra rusklientens henvisning, eller ved at de pårørende tar kontakt av seg selv. Tilbudet til pårørende er gratis.

Tyrillistiftelsen

Tilbudet er pedagogisk og rådgivende i form av seminarvirksomhet. Seminarer ledes av profesjonelle og det kan også gis individuelle samtaler og parsamtaler ved behov.

Stiftelsen har både driftsavtale med Helse Sør og med Helse Nord. Pårørende rekrutteres både regionalt og nasjonalt, i alle aldre, men det kreves individuell

vrdering for barn i form av søsken. De pårørende inviteres til deltakelse og tilbudet er gratis.

Stiftelsen Rus-Nett

Tilbudet er et behandlingsrettet pårørende- og familieprogram hvor pårørende inviteres til å delta en uke under ruspasientens opphold. Pårørende kan også delta uten ruspasient, da deltagelsen er for den pårørende og familiens egen del. Det gis også gruppeterapi, samtaler og undervisning i egen familieavdeling eller sammen med ruspasient. For de som gjennomfører familieprogrammet eksisterer det et ettervernsprogram i nærheten av den enkeltes bosted.

Institusjonen har en avtale med Helse Øst om 13 plasser. Disse pasientene kommer via vanlige henvisningsrutiner. Utover dette rekrutteres det fra andre helseforetak og private innleggelses fra hele landet. Pårørende inviteres enten på grunnlag av ruspasientens samtykke, eller kommer i eget ærend. Pårørende omfatter først og fremst voksne, men en nedre aldersgrense avgjøres av terapeuter ved behov.

Veiledningssenteret for pårørende av rusmisbrukere

Senteret ligger i Oslo og drives av Norske Kvinners Sanitetsforening. Tilbudet er rådgivende og veiledende og blir gitt per telefon eller som timebaserte samtaler. I tillegg tilbys muligheten til å delta i pårørendegrupper.

Telefontjenesten dekker hele landet, mens samtale- og gruppetilbudet først og fremst er rettet mot pårørende i Oslo- og Akershusområdet. Definisjonen av pårørende er vid, med utgangspunkt i at tilbudet gjelder både foreldre, besteforeldre, barn, søsken, samboer, venner og kolleger. Veiledningssenteret mottar driftsstøtte fra Norske Kvinners Sanitetsforening i Oslo og Akershus i tillegg til annen støtte.

Vangseter

Vangseter ligger på Ingeberg utenfor Hamar og ble i 2006 offentlig godkjent spesialisthelseforetak. Vangseter gir behandling etter Minnesotamodellen og har derfor pårøendeuke i løpet av ruspasientens opphold. Under pårøendeuken gis familiebehandling gjennom par- og familiesamtaler og gruppesamtaler hvor pårørende også får møte andre pårørende. Et særtrekk ved Vangseter er at alle rusterapeutene selv har erfaring med rusmisbruk eller medavhengighet i en eller annen form, i tillegg til spesialutdanning.

Vangseter har også et tilbud til pårørende i form av råd- og veiledningssamtaler i Pilestredet i Oslo hver onsdag.

Institusjonen har en driftsavtale som del av spesialhelsetjenesten under Helse Øst, og rekrutterer regionalt gjennom henvisning. Hele familien kan delta under familieuken, også barn i hensiktsmessig alder. Det samme gjelder ved veiledningssamtaler i Pilestredet.

Chirion Senteret

Chirion Senteret er et privat frittstående foretak etablert i 1996. Senteret har spesialisert seg på behandlingsrettede tilbud innen rehabilitering av medavhengighet, voksen-barn-problematikk og avhengighets-tematikk innen parforhold. Tilbudet er rettet mot en generell gruppe av klienter, men omfatter også medavhengighet forårsaket av rusmisbruk. Tilbudet gis som individuelle konsultasjoner, gruppetilbud og kurs.

Senteret rekrutterer klienter berørt av pårørendeproblematikk både fra næringsliv, organisasjoner og privatpersoner. Siden 2000 har senteret hatt et omfattende samarbeid med Trasoklinikken.

Private institusjoner med et religiøst verdigrunnlag

A-senteret

Tilbudet er både behandlingsrettet og rådgivende, med utgangspunkt i individuelle samtaler, par- og familiesamtaler. Behandlingen innebefatter også et såkalt psykoedukativt gruppetilbud. All behandling og rådgivning foregår i regi av profesjonelle, og det formidles også relevant litteratur avhengig av den enkelte behandlerens initiativ.

A-senteret har en driftsavtale med Helse Øst og rekrutterer regionalt og noe nasjonalt. Pårørende kommer til senteret via henvisning og betaler egenandel. Av kontakt med frivillige organisasjoner så sitter det medlemmer i fra RIO (Rusmisbrukernes Interesse Organisasjon) i A-senterets kvalitetsutvalg.

Bri Treningssenter

Har plan om oppstart av pårørendetilbud i begynnelsen av 2007.

Blå Kors senter

Tilbudet er både behandlingsrettet og rådgivende, og gis i form av individuelle samtaler, par- og familiesamtaler. Det er også spesielt tilrettelagt for familie/mor-barn-relasjon. I perioder tilbys også et gruppetilbud i tillegg til at det orienteres om gruppetilbudet gitt av Familieklubbene.

Blå Kors senter har en driftsavtale med Helse Øst og rekrutterer pårørende lokalt og regionalt. Senteret er åpent også for barn og voksne barn av rusmisbrukere.

Oppsummering

Tabellene nedenfor gir en samlet oppsummering av tilbudet til pårørende under Helse Øst. Det er viktig at man leser tabellene i lys av den enkelte institusjonens presentasjon, da tabellene skjuler relativt stor variasjon med tanke på praktisk utførelse.

Offentlige institusjoner med et tilbud til pårørende av personer med rusproblemer

Tabellen gir en oversikt over de 16 offentlige institusjonene som oppga å ha et tilbud til pårørende, avhengig av om profilen er behandlingsrettet, rådgivende eller undervisningsrettet. Hos DPS Gudbrandsdalen og Furuset Psykiatriske ungdomsteam er et slikt tilbud under planlegging.

Tilbudsprofil Helse Øst

Offentlige institusjoner	Tilbud til pårørende		
	Behandling	Rådgivende	Undervisning/kurs
Veksthuset Oslo	Ja	Ja	
Ruspoliklinikken Follo	Ja	Ja	
DPS Hadeland rusmiddelteam	Ja	Ja	
Jessheimklinikken	Ja	Ja	
Sos. Med Fredrikstad	Ja	Ja	Ja
DPS Toten	Ja	Ja	
Sos. Med. Askim	Ja	Ja	
AFX- Gaustad	Ja	Ja	Ja
Familiebehandling, Hov i land	Ja	Ja	
DPS Valdres rusmiddelteam	Ja	Ja	
Lillestrøm DPS, PUT	Ja		
Sos. Med. Asker og Bærum	Ja		
PUT Ullevål	Ja	Ja	
Psyk. Helsevern Østfold	Ja		Ja
Furuset PUT	planlegging		
DPS Gudbrandsdalen rusmiddelteam	planlegging		

Tilbud til pårørende Helse Øst

Offentlige institusjoner	Tilbud til pårørende			
	Individuelle samtaler	Par- og familie-samtaler	Gruppetilbud	Selvhjelpsgruppe
Veksthuset Oslo	ja	ja	ja	ja
Ruspoliklinikken Follo	ja	ja	ja	
DPS Hadeland rusmiddelteam	ja	ved behov	ja	
Jessheimklinikken	ja	ja	ja	
Sos. Med Fredrikstad	ja	ja	ja	
DPS Toten	ved behov		ja	
Sos. Med. Askim	ja		ja	
AFX- Gaustad		ja	ja	
Familiebehandling, Hov i land	ja	ja		
DPS Valdres rusmiddelteam	ja	ja		
Lillestrøm DPS, PUT	ja	ja		
Sos. Med. Asker og Bærum	ja	ja		
PUT Ullevål	ja	ja		
Psyk. Helsevern Østfold	ved behov			
Furuset PUT				
DPS Gudbrandsdalen rusmiddelteam				

Av tabellen kan man lese hvilke typer tilbud som gis pårørende, om dette gis som individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, som gruppetilbud eller som selvhjelpsgruppe. Tabellen gir også en oversikt over hvilke institusjoner hvor tilbudet ikke er stående, men gis enkelte ganger ved behov.

Alderssegment Helse Øst

Offentlige institusjoner	Alder
AFX- Gaustad	også barn
Veksthuset Oslo	også barn
Ruspoliklinikken Follo	18+
Familiebehandling, Hov i land	også barn
DPS Gudbrandsdalen rusmiddelteam	18+
DPS Toten	sjelden barn
DPS Valdres rusmiddelteam	18+
DPS Hadeland rusmiddelteam	18+
Jessheimklinikken	15+
Lillestrøm DPS, PUT	15+
Furuset PUT	15+
Sos. Med. Asker og Bærum	også barn
Sos. Med. Askim	også barn
Sos. Med Fredrikstad	også barn
Psyk. Helsevern Østfold	18+
PUT Ullevål	18+

Tabellen gir en oversikt over nedre aldersgrense for inntak av pårørende. Hos flere av institusjonene er en slik nedre grense gjenstand for vurdering i det enkelte tilfellet.

Samarbeid på rusfeltet Helse Øst

Offentlige institusjoner	Samarbeid/kontakt		
	Offentlige	Private	Frivillige
AFX- Gaustad	Bufetat	A-senteret	RIO, LMS
Veksthuset Oslo			LMS
Ruspoliklinikken Follo			
Familiebehandling, Hov i land	Borgestad		RIO, AN
DPS Gudbrandsdalen rusmiddelteam			
DPS Toten	Lær og Mest.		
DPS Valdres rusmiddelteam			
DPS Hadeland rusmiddelteam			
Jessheimklinikken			AI-Aanon
Lillestrøm DPS, PUT			
Furuset PUT			
Sos. Med. Asker og Bærum			
Sos. Med. Askim	Lær. Og Mest.		
Sos. Med Fredrikstad	Bup, Bufetat		AN, AA
Psyk. Helsevern Østfold			
PUT Ullevål	Veiledningssenteret		

Tabellen gir en oversikt over det samarbeidet som ble oppgitt utover de enheter som inngår i henvisningsrutinen under Helse Øst. I hvilken utstrekning det samarbeides med både offentlige, private og frivillige institusjoner og organisasjoner, er sterkt varierende og leseren bør se nærmere på den enkelte institusjon for å få et inntrykk av hva samarbeidet innebærer.

Stiftelser og private foretak under Helse Øst

Tilbudsprofil Helse Øst

Private institusjoner	Tilbud til pårørende		
	Behandling	Rådgivende	undervisning/kurs
Stiftelsen Valdresklinikken	Ja	ja	ja
Stiftelsen Rus.Nett	Ja	ja	ja
Incognito klinikken	Ja	ja	
Manifestsenteret	Ja		ja
Revita Senteret AS	Ja	ja	
Trasopklinikken	Ja	ja	
A – Senteret	Ja	ja	
Blå Kors Senter	Ja	ja	
Kildevangen behandlingssenter		ja	ja
Stiftelsen Klokkegården	Ja	ja	
Kildevangen behandlingssenter		ja	ja
Riisby Behandlingssenter		ja	ja
Bri Treningssenter			
Veiledningssenteret		ja	
Vangseter	ja	ja	ja
Chirion	ja	ja	ja

Tabellen gir en oversikt over tilbudet ved de 16 private foretakene og stiftelse, avhengig av om dette har en behandlingsrettet, rådgivende eller undervisningsrettet profil.

Tilbud til pårørende Helse Øst

Private institusjoner	Tilbud til pårørende			
	individuelle samtaler	Par- og familie-samtaler	Gruppetilbud	Selvhjelps-gruppe
Stiftelsen Valdresklinikken	Ja	ja	ja	ja
Stiftelsen Rus-Net		ja	ja	ja
Incognito klinikken	Ja	ja	ja	
Manifestsenteret	Noe	ja	ja	
Revita Senteret AS	Ja	ja	ja	
Trasopklinikken	Ja	ja	ja	
A - Senteret	Ja	ja	ja	
Blå Kors Senter	Ja	ja	i perioder	
Kildevangen behandlingssenter			ja	
Stiftelsen Klokkegården	Ved behov		ja	
Kildevangen behandlingssenter			ja	
Riisby Behandlingssenter				
Bri Treningssenter				
Veiledningssenteret	ja		ja	
Vangseter	ja	ja	ja	
Chirion	ja	ja	ja	

Tabellen gir en oversikt over tilbudet gitt ved private institusjoner under Helse Øst, avhengig av om dette gis som individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, gruppetilbud eller selvhjelpsgrupper.

Alderssegment og brukerbetaling Helse Øst

Private institusjoner	Alder	Brukerbetaling
Incognito klinikken	sjelden barn	egenandel
Kildevangen behandlingssenter	barn	gratis
Manifestsenteret	18+	gratis
Revita Senteret AS	10+	brukerbetaling
Riisby Behandlingssenter	14+	gratis
Stiftelsen Klokkegården	15+, familiehelg	behovsprøvd
Stiftelsen Renåvågen	også barn	gratis
Trasopklinikken	18+	egenandel
Stiftelsen Valdresklinikken		gratis
Tyriljestiftelsen	barn vurderes	gratis
Stiftelsen Rus.Net	barn vurderes	egenandel/brukerbetaling
A – Senteret		egenandel
Bri Treningssenter		-
Blå Kors Senter	også barn	egenandel
Veiledningssenteret		
Vangseter	også barn	gratis
Chirion	også barn	brukerbetaling

Som man ser av tabellen er det stor variasjon med tanke på nedre aldersgrense for institusjonenes inntak av pårørende. Ofte er dette et spørsmål om å vurdere i det enkelte tilfellet, i forhold til skjerming av barnet, om man har kompetanse til å ta imot barnet, eventuelt om barnet vil nyttegjøre seg av det tilbudet som tilbys. Tabellen viser også at det er variasjon med tanke på hvorvidt pårørende må betale for tilbudet, om det dekkes av det offentlige, om man betaler egenandel eller om det rett og slett er gratis. Dette henger sammen med om hvorvidt tilbudet inngår i det enkelte foretaks driftsavtale med helseforetaket, om man som pårørende kjøper plassen selv eller eventuelt får den dekket av arbeidsgiver.

Samarbeid på rusfeltet Helse Øst

Private institusjoner	Samarbeid		
	Offentlige	Private	Frivillige
Incognito klinikken			
Kildevangen behandlingssenter			Al-Aanon, Alateen
Manifestsenteret			Mental Helse
Revita Senteret AS			Al-Aanon
Riisby Behandlingssenter			Al-Aanon
Stiftelsen Klokkegården	Bufetat		LMS
Stiftelsen Renåvågen	Sykehuset innlandet		
Trasopklinikken	ARA		Al-Aanon, LMS
Stiftelsen Valdresklinikken			
Tyrilistiftelsen			
Stiftelsen Rus.Net			
A - Senteret			RIO
Bri Treningssenter			
Blå Kors Senter			Familieklubbene
Veiledningsenteret			NKS
Vangseter			
Chirion		Trasopp	

Tabellen viser hvilke offentlige, private eller frivillige institusjoner og organisasjoner de enkelte private institusjonene hevder å ha kontakt med eller samarbeid med. Det er igjen viktig å bemerke at i hvilken utstrekning man samarbeider hos de enkelte foretakene og stiftelsene er sterkt varierende. Leseren bør derfor se på den enkelte institusjon for å få et inntrykk av hva samarbeidet innebærer.

Tilbud til pårørende innen Helse Sør

Nedenfor følger en oversikt over tilbud til pårørende i regi av spesialhelsetjenesten, private foretak og stiftelser med geografisk plassering under Helse Sør. Institusjonene eid av Helse Sør er plassert under sine respektive sykehus.

Sykehuset Buskerud HF, avdeling for rus og psykiatri

ARP, Avdeling for rusrelatert psykiatri, Ruspoliklinikken

Klinikkens tilbud til pårørende utføres både i regi av profesjonelle og som likemannsarbeid. Tilbudet er både rådgivende og behandlingsrettet, hvor et fåtall av de som behandles trenger å videreformidles til andre enheter innen behandlingsapparatet. I tillegg til at tilbudet gis både i form av individuelle samtaler, familiesamtaler og gruppetilbud, blir det også gitt noe undervisning rettet mot pårørende. Gruppetilbudet gis i form av foreldresamtaler i regi av likemannsarbeid.

ARP dekker primært nedre Buskerud og behandler pårørende fra 15 år og oppover. Rekrutteringen skjer ved henvisning og pårørende betaler egenandel.

Våks

Våks gir undervisningstilbud til pårørende en gang i måneden. I denne sammenheng gis det ut informasjon og undervisningsmateriell utarbeidet ved Våks. Ved siden av undervisningen gis det samtaler for barn med en voksen tilstede, og to familiesamtaler i løpet av ruspasientens behandlingsopphold.

Våks rekrutterer pårørende lokalt i Buskerud og Vestfold i tillegg til hele Helse Sør. Tilbudet blir gitt til alle aldersgrupper med egne samtaler for barn. Pårørende inviteres via brev og tilbudet er gratis. Våks står i dialog med LMS og videreformidler kontaktinformasjon til deres selvhjelpsgrupper.

Telemark Sykehus HF

Psykiatrisk ungdomsteam Notodden

Det gis behandling til pårørende, men det henvises også i tilfeller til Borgestadklinikken. Tilbudet er både behandlende og rådgivende og blir gitt i regi av profesjonelle og som likemannsarbeid. Det blir gitt individuelle samtaler, par- og familiesamtaler og kurs for pårørende. Kursvirksomheten utføres som likemannsarbeid.

Institusjonen rekrutterer lokalt og regionalt, men det kommer også pårørende fra hele landet. Som PUT rekrutterer institusjonene ruspasienter mellom 15 og 35 år, og dermed er de pårørende som oftest voksne foreldre, men det hender unge pårørende deltar i kurssammenheng. Rekrutteringen skjer via henvisning, og pårørende betaler egenandel. Av andre institusjoner i fagfeltet samarbeides det med Borgestadklinikken.

Psykiatrisk Ungdomsteam Skien

PUT Skien har et tilbud til pårørende, men utover å gi råd og veiledning henviser man pårørende videre ved behov for behandling. Det gis derimot full behandling til barn. Det gis individuelle samtaler, par- og familiesamtaler og kurs til pårørende, mens det for gruppetilbud henvises til andre. PUT Skien rekrutterer pårørende lokalt og de betaler ingen egenandel.

Ringerike Sykehus HF

Psykiatrisk ungdomsteam Ringeriket

PUT Ringeriket gir et behandlingsrettet tilbud til pårørende ved behov. Behandlingen innebærer også rådgivning og utføres som individuelle samtaler. Institusjonen har ingen gruppetilbud til tross for et ønske om å opprette et slikt tilbud.

PUT Ringerike rekrutterer pårørende lokalt og i alle aldersgrupper. Tilbudet har vært gratis, men fra og med 2007 vil man kreve egenandel fra pårørende over 30 år.

Psykiatrien i Vestfold HF

Søndre Vestfold DPS

Tilbudet til pårørende er både behandlingsrettet og rådgivende, utført av profesjonelle og som likemannsarbeid. Tilbudet gis som individuelle samtaler på inntil tre timer med videre henvisning utover dette. Ellers gis det par- og familiesamtaler og gruppetilbud i form av foreldregruppe og gruppe for voksne barn av rusmisbrukere. En gang i året arrangeres det også åpent kurs for pårørende. For selvhjelpsgrupper henviser man til Al-Anon.

Søndre Vestfold DPS rekrutterer lokalt ut i fra fem tilstøtende kommuner i alderen 18 år og oppover. Man har også en akuttavdeling som er åpen for alle typer av rusrelaterte henvendelser, det være seg kriser og lignende. Pårørende betaler egenandel ved behandling. Blant andre organisasjoner i rusfeltet samarbeides det med Vestfoldklinikken.

Sørlandet sykehus HF

Sørlandet Sykehus Kristiansand

Tilbudet til pårørende er først og fremst veiledende og rådgivende, men med noe behandling. Det tilbys individuelle samtaler, par- og familiesamtaler og man arrangerer gruppetilbud i tillegg til å henvise til gruppetilbud som tilbys i regi av frivillige organisasjoner.

Pårørende rekrutteres lokalt med en nedre aldersgrense på 6 år. Pårørende kommer via henvisning og de betaler egenandel. Av frivillige organisasjoner samarbeides det med Voksne barn av alkoholikere og Al-Anon.

Regnbueprogrammet

Regnbueprogrammet er et tiltak som tilhører Sørlandet sykehus HF og holder til i Kristiansand. Regnbueprogrammet er et tilbud til barn og ungdom av foreldre med rusproblemer. Utgangspunktet for tiltaket er å rette oppmerksomheten mot oppvekst i hjem der rusmisbruk kan være årsaken til barns vansker. Programmet har også som mål å spre kunnskap om barn som opplever sosiale og følelsesmessige problemer og hvordan dette kan være knyttet til rusproblemer i nære relasjoner. Programmet retter seg både til voksne med mye kontakt med barn og det generelle hjelpeapparatet. Regnbueprogrammet finner man på sidene www.regnbueprogrammet.no.

Det involverte behandlingspersonalet bak Regnbueprogrammet har også et tilbud i form av samtaler med barn. De mindre barna samtales med i følge med en voksen. Ellers gis det veiledning og rådgivning til skoler, barnehager

og sosial- og helseetaten om hvordan man går frem når foreldrene har et rusproblem eller det foreligger mistanke om dette. Representanter fra Regnbueprosjektet deltar også på temamøter og tverrfaglige møter rundt den aktuelle problematikken. I tillegg holdes det kurs for lærere og helsepersonell i å drive grupper i tråd med programmet ved siden av pedagogiske støttegrupper for barn mellom 5 og 15 år. Man kan lese mer om bakgrunnen og tanken bak regnbueprosjektet i Solbakken og Lauritzens *Tilbud til barn av foreldre med rusmiddelproblemer* (2006).

Sørlandet Sykehus Arendal

Tilbudet til pårørende er i hovedsak veiledende og rådgivende, men det gis behandling i spesielle tilfeller. Tilbudet gis i form av individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, og gruppetilbud som innebærer kursvirksomhet. Gruppetilbudet er en pårørendegruppe som i regi av likemannsarbeid møtes ti ganger i året.

Pårørende rekrutteres regionalt, men en sjelden gang kommer det også pårørende fra andre helseregioner. Pårørende kommer også som søsken hvor en nedre aldersgrense vurderes i det enkelte tilfellet. Pårørende kan ta kontakt hele døgnet og betaler egenandel som voksne. Av andre institusjoner på rusfeltet samarbeides det med Loland Behandlingssenter og Borgestadklinikken i tillegg til Røde Kors, AA og AN blant de frivillige organisasjonene.

Private foretak og stiftelser under Helse Sør

Bragernes Behandlingssenter

Bragernes Behandlingssenter er eid av Blå Kors og tilbyr et behandlingsrettet og rådgivende tilbud til pårørende, både i regi av profesjonelle og som likemannsarbeid i form av familiegrupper. Tilbudet gis som individuelle samtaler, og par- og familiesamtaler i tillegg til gruppetilbud. Behandlingssenteret har også en døgnbemannet telefon som kan ringes ved behov.

Pårørende rekrutteres fra 18 års alder og oppover, i lokal og regional utstrekning. Pårørende som mottar behandling betaler egenandel. Bragernes Behandlingssenter har en driftsavtale med Helse Sør, og av andre aktører i rusfeltet samarbeides det med Borgestadklinikken.

Barnas Stasjon

Barnas stasjon er et tiltak utarbeidet ved Stiftelsen Blå Kors Fredrikstad for foreldre og deres barn. Barnas stasjon er et senter med mål om å hjelpe foreld-

re å skape en god omsorgssituasjon i hjemmet, hvor man i kombinasjon med å heve foreldrenes innsikt og forståelse, vektlegger å motivere og heve foreldrenes tro på seg selv som omsorgspersoner. Tiltaket er basert miljøterapi-paustiske tilnærminger på områder som omsorg, sosialisering, observasjon, samtaler og grupper. Senteret er tilgjengelig både formiddag og ettermiddag og tilbudet er rettet mot spedbarn, små barn opp til skolealder, skolebarn, bare foreldre og foreldre og barn/familier. En nærmere beskrivelse av tiltaket finner man på www.blaakors.no.

Alfa i Vestfold

Alfa i Vestfold har et tilbud som både er behandlingsrettet og rådgivende i regi av profesjonelle behandlere. Tilbudet gis i form av en familieuke hvor familiemedlemmene eller de som eventuelt står i en nær relasjon til ruspasient bor og mottar behandling i institusjonens egne familieboliger. Pårørende tilbys individuelle samtaler, gruppetilbud, oppgaver, konfrontasjon med rusmisbruker og informasjon om selvhjelpsgrupper. I etterkant tildeles de pårørende ettervernsgrupper på flere steder i Sør-, Vest- og Østlandsområdet. Ettervernsgruppene rapporterer til og følges opp av sentrale ettervernsledere. Det gis også helgeseminar til pårørende og det gis tips om eventuelt relevant litteratur.

Som privat foretak får Alfa Vestfold en økonomisk garanti for de plasser som henvises via det offentlige i tillegg til å ha en driftsavtale på tre plasser med Helse Sør. Pårørende rekrutteres via ruspasient, enten via forvernsamtaler eller annen kontakt, både lokalt, regionalt og fra andre deler av landet. Pårørende får behandling ned til 15 år. Det betales brukerbetaling ved private henvendelser, hvor familien følger plassen til ruspasienten. Alfa Vestfold samarbeider med de lokale Dysene og Vestfoldklinikken, og det henvises til disse ved behov. Av frivillige organisasjoner så samarbeides det med LUMS og RIO.

Saurad Samtun

Saurad Samtun har hva de betrakter som et delvis behandlingsrettet tilbud til pårørende. Tilbudet gis i regi av profesjonelle og som likemannsarbeid og det initieres også noe nettverksbygging med bakgrunn i familiesamtaler. Tilbudet innebærer rådgivende virksomhet med eventuell henvisning til frivillige pårørendegrupper og selvhjelpsgrupper. Stiftelsen har noe litteratur rettet mot pårørende og det gis litt undervisning og veiledning ved behov. Det gis også et tilbud i form av pårørendegruppe med en informativ prosessorientert profil hvor man tar utgangspunkt i deltakernes individuelle valg.

Stiftelsen har en driftsavtale med Helse Sør og rekrutterer lokalt via henvisning. Tilbudet gis til alle aldersgrupper, og man har også prøvekjørt en søskengruppe hvor det i enkelte tilfeller har deltatt barn ned til 8 år. Tilbudet er gratis for pårørende. Av andre organisasjoner på rusfeltet samarbeides det med Røde Kors.

Borgestadklinikken

Borgestadklinikken er en privat stiftelse med et rådgivende og behandlingsrettede tilbud til pårørende av personer med rusproblemer. Tilbudet gis i form av individuelle samtaler, blant annet som grunnlag for videre behandling, og som par- og familiesamtaler og gruppetilbud. Det gis også kurs som del av veiledningen av pårørende.

Pårørende rekrutteres i fra hele Helse Sør og i enkelte tilfeller også i nasjonal utstrekning. Pårørende i alle aldre mottar tilbudet, også barn. Pårørende rekrutteres via henvisning og betaler egenandel ved behandling.

Oppsummering

Under følger en oppsummering av det samlede tilbudet til pårørende av personer med rusproblemer gitt innen den geografiske utstrekningen av Helse Sør. Det er viktig at man leser tabellene i lys av den enkelte institusjonens profil på tilbudet, da tabellene skjuler relativt stor variasjon med tanke på praktisk utførelse.

Tilbudsprofil Helse Sør

Offentlige Institusjoner	Tilbud til pårørende		
	Behandling	Rådgivende	Undervisning/kurs
ARP Ruspoliklinikken	ja	ja	Noe
Våks		ja	Ja
PUT Notodden	ja	ja	ja
PUT Skien	ja		Ja
PUT Ringerike	ved behov	ja	
Søndre Vestfold DPS	ja	ja	Ja
Sørlandet HF Kristiansand	Ved behov	ja	ja
Sørlandet HF Arendal	Ved behov	ja	Ja
Private institusjoner			
Alfa i Vestfold	ja	ja	Ja
Saurad Samtun	ja	ja	ved behov
Bragernes Behandlingssenter	ja	ja	
Barnas stasjon Fredrikstad	ja	ja	
Borgestadklinikken	ja	ja	ja

Tabellen gir en oversikt over tilbudsprofilen hos både offentlige institusjoner og private foretak og stiftelser. Tabellen viser om hvorvidt tilbudsprofilen til den enkelte institusjon er behandlingsrettet, rådgivende eller undervisningsrettet og hvorvidt dette er et stående tilbud eller om det bare gis enkelte ganger ved behov.

Tilbud til pårørende Helse Sør

Offentlige Institusjoner	Tilbud til pårørende		
	Individuelle samtaler	Par- og familiesamta- ler	Gruppetilbud
ARP Ruspoliklinikken	ja	ja	likemannsarbeide
Våks		ja	
PUT Notodden	ja	ja	likemannsarbeide
PUT Skien	ja	ja	
PUT Ringeriket	ja		
Søndre Vestfold DPS	ja	ja	likemannsarbeide
Sørlandet HF Kristiansand	ja	ja	ja
Sørlandet HF Arendal	ja	ja	likemannsarbeide
Private institusjoner			
Alfa i Vestfold	ja	ja	ja
Saurad Samtun			likemannsarbeide
Bragernes Behandlingssen- ter	ja	Ja	likemannsarbeide
Barnas stasjon Fredrikstad	ja	Ja	Ja
Borgestadklinikken	Ja	ja	Ja

Tabellen gir en samlet oversikt over hvilken form tilbudet som gis til pårørende har, om det gis som individuelle samtaler, som par- og familiesamtaler, gruppetilbud eller som selvhjelpsgruppe. Tabellen gir også en oversikt over de tilfeller hvor gruppetilbudet blir gitt som likemannsarbeid.

Alderssegment og brukerbetaling Helse Sør

Offentlige institusjoner	Tilbud til pårørende	
	Alder	Brukerbetaling
ARP Ruspoliklinikken	15+	Egenandel
Våks	også barn	Gratis
PUT Notodden	15+	Egenandel
PUT Skien	også barn	Gratis
PUT Ringeriket	også barn	Egenandel
Søndre Vestfold DPS	18+	Egenandel
Sørlandet HF Kristiansand	6+	Egenandel
Sørlandet HFArendal	barn vurderes	Egenandel
Private institusjoner		
Alfa i Vestfold	15+	brukerbetaling/egenandel
Saurad Samtun	også barn	Gratis
Bragernes Behandlingssenter	18+	Egenandel
Barnas stasjon Fredrikstad	Barn og voksne	Gratis
Borgestadklinikken	Også barn	egenandel

Tabellen gir en oversikt over nedre aldersgrense for inntak hos de ulike institusjonene. Av tabellen ser man at en nedre aldersgrense for rekruttering er varierende. Leseren bør være klar over at den enkelte institusjon ofte vurderer alderen til barnet i hvert enkelt tilfelle. Tabellen gir også en oversikt over hvorvidt det betales brukerbetaling, egenandel eller om tilbudet er gratis.

Tilbud til pårørende innen Helse Vest

Nedenfor følger en oversikt over tilbud til pårørende i regi av spesialhelsetjenesten, private foretak og stiftelser med geografisk plassering under Helse Vest. Institusjonene eid av Helse Vest er plassert under sine respektive sykehus.

Haukeland Universitetssykehus

Bjørgvig DPS

Bjørgvig DPS har ikke et stående tilbud rettet mot pårørende, men gir enkelte individuelle samtaler ved behov. I disse tilfellene er det i så fall snakk om råd og veiledning. Dersom pårørende har behov for behandling henvises det videre. Det formidles også kontaktinformasjon til LMS sine selvhjelpsgrupper.

Floen Kollektivet

Floen Kollektivet har sin administrative plassering under Bjørgvig DPS, og har et tilbud rettet mot pårørende. Tilbudet er ikke primært behandlingsrettet men oppgis å ha terapeutisk effekt, ved siden av å være rådgivende og veiledende. Tilbudet gis i form av individuelle samtaler, par- og familiesamtaler og et gruppetilbud. Gruppetilbudet fungerer som en pårørendeforening som møtes hver sjettede uke. Her har pårørende anledning til meningsutveksling seg imellom og mellom pårørende og behandlingspersonalet. Det blir også gitt undervisning i relevante tema avhengig av behov.

Floen kollektivet rekrutterer pårørende lokalt og regionalt i alle aldre, også søsken i hensiktsmessig alder. Pårørende kommer i kontakt med kollektivet avhengig av ruspasientens samtykke og tilbudet er gratis.

Stavanger universitetssykehus

Psykiatrisk Klinikk Eikely

Klinikken har tilbud som både er rådgivende og behandlende i form av individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, samt et gruppetilbud ved behov. Gruppetilbudet skulle ideelt sett bestått av flere familiegrupper, men er redusert til en som følge av mangel på utdannet personale. I gruppen utveksles erfaringer og det gis råd på grunnlag av dette. Det gis også undervisning til pårørende fordelt på fire dager, hvor undervisningsmaterialet er satt sammen av Klinikk Eikely.

Klinikk Eikely rekrutterer pårørende i fra hele region Vest, men fortrinnsvis voksne, da det er liten etterspørsel etter tilbud for barn. Man kommer i kontakt med klinikken via henvisning, og tilbudet er gratis.

Psykiatrisk ungdomsteam Sandnes

Tilbudet til pårørende innebærer tre til seks samtaler avhengig av behov og ruspasientens samtykke. Tilbudet er både behandlingsrettet og rådgivende, men man henviser pårørende videre om det er behov for mer ekstensiv behandling. I tillegg til individuelle samtaler kan pårørende delta i familiegruppe på kveldstid, og det har også vært arrangert noe undervisningsrettede møter.

Pårørende rekrutteres lokalt og primært via henvisning, men tilbudet er gratis. Av frivillige organisasjoner samarbeides det med Veiledningssenteret for pårørende og Rogaland A-senter blant de offentlige kompetansesentrene.

Haugesund Sykehus

Psykiatrisk ungdomsteam Haugesund

Opprinnelig var det meningen at klinikken skulle ha tilbud om pårørendegruppe men denne er nede frem til oppstart våren 2007. Tilbudet er ikke behandlingsrettet. Det fokuseres på problemløsning på initiativ fra pårørende og følges opp med råd og veiledning. Pårørende kan også delta på kurs og motta individuelle samtaler.

PUT Haugesund rekrutterer pårørende lokalt med en nedre aldersgrense på 15 år. I noen tilfeller deltar også yngre søsken. Pårørende rekrutteres ved henvisning via ruspasienten og tilbudet er gratis. Det formidles kontaktinformasjon til pårørendegrupper i Rogaland.

Florø Sykehus

Voksenpsykiatrisk poliklinikk Florø

Pårørende tas inn til behandling ved behov og det gis råd, men man har ikke et særskilt stående tilbud rettet mot pårørende. Behandlingen gis primært gjennom individuelle samtaler og enda sjeldnere som familiesamtaler.

Pårørende rekrutteres i tilfellet regionalt og noen ganger nasjonalt, fortrinnsvis fra 18 års alder og eldre. Det samarbeides med Bergensklinikkene og ettervernet i Sogn og Fjordane. Institusjonen har et nært samarbeid med organisasjoner som AA og AN.

Nordfjord Sykehus

Voksenpsykiatrisk Nordfjord

Tilbudet til pårørende gis i form av individuelle samtaler, par- og familiesamtaler og er både behandlingsrettet og rådgivende. Man henviser i tillegg til pårørendegrupper i Nordfjord.

Pårørende rekrutteres lokalt i Nordfjord, fra 18 års alder og eldre. Yngre personer vurderes også og henvises eventuelt til psykiatrisk ungdomsteam. Pårørende kommer via henvisning og tilbudet er gratis. Institusjonen samarbeider med Borgestadklinikken og to til fire ettervernsgrupper.

Bufetat

Sudmanske foreldre- og barn senter

Senteret har et tilbud til selve familien, med barn fra null til seks år. Tilbudet er behandlingsrettet med utredning og oppfølging av barns omsorgssituasjon. Oppfølgingen er også hjemmebasert ved at de enkelte familiene følges opp hjemme. I slike tilfeller kan også barna være i skolealder. Det tilbys også individuelle samtaler ved behov, ved siden av at det arrangeres familiedager. Familiene inngår også i et tverrfaglig nettverk, med nettverksmøte hvor man får anledning til å få informasjon, mobilisere ny styrke og følges opp i forhold til beredskapsplan.

Senteret rekrutterer regionalt og nasjonalt og oppgir at de er et av få tilbud hvor man både tar inn barn og foreldre. Tilbudet til familien er gratis. Senteret eies av Bufetat og samarbeider også noe med Bufetats kompetansesenter. El-

lers samarbeides det med Borgestadklinkkene og man har hatt kontakt med Kirkens Bymisjon blant de frivillige organisasjonene.

Private foretak og stiftelser under Helse Vest

Stiftelsen Hiismoekollektivet

Stiftelsen har et tilbud til pårørende selv om stiftelsen primært retter seg mot ruspasienten. Tilbudet utøves i regi av profesjonelle, i form av fem familiesamtaler, eventuelt som individuelle samtaler ved behov. Det arrangeres også familieseminarer med fokus på pårørendes behov.

Stiftelsen rekrutterer pårørende fra hele landet og det offentlige betaler for reisen. Tilbudet er rettet mot familien med en nedre aldersgrense på 16 år. Det rekrutteres fortrinnsvis via Bufetat og unntaksvis via helseforetaket. Tilbudet er gratis. Stiftelsen formidler kontaktinformasjon til LMS sine selvhjelpsgrupper og Pårørendesenteret.

Blå Kors Poliklinikk Sandnes

Poliklinikken har et veiledende og rådgivende tilbud til pårørende gjennom individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, i tillegg til et gruppetilbud.

Poliklinikken eies av Blå Kors og har en driftsavtale med helseforetaket. Pårørende rekrutteres lokalt, regionalt og i enkelte tilfeller i fra andre Helseforetak. Det samarbeides med og videreformidles kontakt til både Veilednings-senteret for pårørende og Pårørendesenteret.

Pårørendesenteret

Pårørendesenteret er en diakonal stiftelse med et tilbud til pårørende av personer med rusproblemer, spilleavhengighet eller psykiske problemer. Tilbudet blir gitt i form av individuelle samtaler, par- og familiesamtaler eller som gruppetilbud. Det blir også gitt informasjon og rådgivning over telefon, kurs, undervisning eller annen veiledning. Tilbudet gis i regi av profesjonelle.

Pårørende rekrutteres lokalt i Stavanger og Sandnes og senteret har i denne sammenheng en driftsavtale med Helse Stavanger. Tilbudet til pårørende er gratis og er å anse som et lavterskeltilbud.

Haugaland A-senter

Haugeland A-senter eies av Blå Kors og har et behandlingsrettet og rådgivende tilbud til pårørende som gis i form av individuelle samtaler. Det foreligger også planer om å starte et gruppetilbud med gruppeterapi.

A-senteret rekrutterer pårørende fra 15 år og oppover fra hele Helse Vest og i enkelte tilfeller i fra andre deler av landet. Pårørende betaler egenandel ved behandling og A-senteret har en driftsavtale med Helse Vest

Bergen Kontaktsenter

Bergen Kontaktsenter har ingen tilbud til pårørende for øyeblikket, men ønsker å utvide med et slikt tilbud i løpet av 2007.

Frelsesarmeens Bo- og behandlingssenter, Stavanger

Tilbudet har en rådgivende og veiledende profil utført i regi av profesjonelle. Tilbudet har form som flerfamiliegruppe hvor både pårørende og ruspasienten deltar. Man fokuserer i denne sammenheng på problemløsning og veileder i henhold til dette.

Frelsesarmeens Bo- og behandlingssenter har en driftsavtale med Helse Vest og rekrutterer pårørende først og fremst lokalt og noe regionalt. Pårørende innebefatter også søsken i hensiktsmessig alder. Tilbudet er gratis, og pårørende kommer i kontakt med behandlingssenteret via henvisning. Det videreformidles kontaktinformasjon til Veiledningssenteret for pårørende.

Rogaland A-senter

Rogaland A-senter er i tillegg til å ha poliklinikk for behandling, en av de syv regionale kompetansesentrene på rusfeltet. A-senteret har et tilbud til pårørende i form av individuelle samtaler og par- og familiesamtaler i tillegg til et gruppetilbud. Det eksisterer også et eget tilbud til voksne barn av alkoholikere. Tilbudet utføres i regi av profesjonelle.

A-senteret eies av Kirkens Bymisjon og har en driftsavtale med Helse Vest. Pårørende rekrutteres regionalt og ofte i nasjonal utstrekning. I tillegg til tilbudet til voksne pårørende har senteret spisskompetanse på barn i skolealder. Pårørende etablerer kontakt med senteret via henvisning, eller som pårørende til en ruspasient ved institusjonen. Det betales egenandel ved behandling. Rogaland A-senter formidler kontaktinformasjon til Pårørendesenteret.

Veiledningssenteret for pårørende i Rogaland.

Veiledningssenteret for pårørende er en hjelpe- og støtteinstans for pårørende både av rusmisbrukere og til innsatte i fengsel. Organisasjonen eies og drives av Norske Kvinners Sanitetsforening i Rogaland. Tilbudet til pårørende gis som individuelle samtaler, og gruppevirksomhet. Definisjonen av pårørende er vid, da den omfatter både foreldre, voksne og barn, søsken, samlivspartner,

venner og eventuelt svigerfamilie. Man kan også ta kontakt om man er bekymret for noen, slik som ved mistanke overfor ungdom, eller lignende.

Veiledningssenteret samarbeider med både den offentlige og den private delen av hjelpeapparatet, og samarbeidende instanser skal om mulig inngå i senterets ressursgruppe. Ressursgruppen består av fagpersonell og har som oppgave å bistå og støtte utviklingen av senteret. Veiledningssenteret får tilskudd fra Helse Vest og fra kommunen i tillegg til at det mottar gaver og tilskudd fra Sanitetskvinnene og fra eventuelt andre støttespillere.

Bergensklinikkene

Klinikkene har et behandlingsrettet og rådgivende tilbud til både pårørende av personer med rusproblemer og voksne barn av rusmisbrukere. Tilbudet blir gitt som individuelle rådgivende samtaler eller som deltakelse i grupper. Gruppene har maksimalt åtte deltakere som møtes en gang i uken under veiledning fra behandlere fra Bergensklinikkene.

Klinikkene er en privat stiftelse og har en driftsavtale med Helse Vest. I tillegg til å rekruttere pårørende fra hele regionen mottar man også i enkelte tilfeller pårørende fra andre deler av landet. Pårørende i alle aldre rekrutteres til behandling, også barn. Ved deltakelse i gruppen for voksne barn av alkoholikere, må derimot personen være over tjue år. Pårørende rekrutteres via henvisning og det betales egenandel ved behandling. Bergensklinikkene samarbeider bredt med det offentlige helsevesenet og man har også noe dialog med LMS blant de frivillige organisasjonene. Man kan lese mer om Bergensklinikkene på side 91 i kapittel 11.

Oppsummering

Under følger en oppsummering av det samlede tilbudet til pårørende av personer med rusproblemer innen den geografisk utstrekningen av Helse Vest. Det er viktig at man leser tabellene i lys av den enkelte institusjonens tilbudsprofil, da tabellene skjuler relativt stor variasjon med tanke på praktisk utførelse.

Tilbudsprofil Helse Vest

Offentlige institusjoner	Tilbud til pårørende		
	Behandling	Rådgivende	Undervisning/kurs
Floen Kollektivet		ja	ja
Psykiatrisk Klinikk Eikely	ja	ja	ja
PUT Haugesund			ja
PUT Sandnes	ja	ja	ja
Sudmanske	ja	ja	
Voksen Psyk. Florø	ved behov		
Voksen Psyk. Nordfjord	ja	ja	

Tabellen viser tilbudsprofilen hos offentlige institusjoner avhengig av om denne er behandlingsrettet, rådgivende eller undervisningsrettet, og hvorvidt dette bare gis enkelte ganger ved behov.

Tilbud til pårørende Helse Vest

Offentlige institusjoner	Tilbud til pårørende			
	Individuelle samtaler	Par- og familie-samtaler	Gruppetilbud	Selvhjelpsgruppe
Floen Kollektivet	Ja	ja	ja	
Psykiatrisk Klinikk Eikely	Ja	ja	ja	
PUT Haugesund	Ja			
PUT Sandnes	Ja		ja	
Sudmanske	ved behov	ja		
Voksen Psyk. Florø	ved behov			
Voksen Psyk. Nordfjord	Ja	ja		

Tabellen gir en oversikt over tilbudsprofilen hos offentlige institusjoner. Tabellen viser hvorvidt tilbudsprofilen til den enkelte institusjon er behandlingsrettet, rådgivende eller undervisningsrettet og om dette er et stående tilbud eller om det bare gis enkelte ganger ved behov.

Alderssegment Helse Vest

Offentlige institusjoner	Alder
Floen Kollektivet	også barn
Psykiatrisk Klinik Eikely	18+
PUT Haugesund	15+
PUT Sandnes	18+
Sudmanske	18+
Voksen Psyk. Florø	18+
Voksen Psyk. Nordfjord	18+

Tabellen gir en oversikt over nedre grense for inntak av pårørende. Leseren bør se fremstillingen av den enkelte institusjon, da en nedre grense ofte er gjenstand for vurdering i de enkelte tilfellene.

Samarbeid på rusfeltet Helse Vest

Offentlige institusjoner	Samarbeid og kontakt		
	Offentlige	Private	Frivillige
Floen Kollektivet			
Psykiatrisk Klinik Eikely			
PUT Haugesund			
PUT Sandnes		Rogaland A-senter	Pårørende senteret
Sudmanske	Bufetat	Borgestad	Kirkens Bymisjon
Voksen Psyk. Florø	Bergensklinikkene		AA og AN
Voksen Psyk. Nordfjord		Borgestad	

Tabellen gir en oversikt over de offentlige, private og frivillige institusjoner og organisasjoner som det oppgis å ha kontakt med eller samarbeid med. I hvilken grad denne kontakten pleies er svært varierende og leseren bør derfor se presentasjonen av den enkelte institusjon.

Tilbudsprofil Helse Vest

Private institusjoner	Tilbud til pårørende		
	Behandling	Rådgivende	undervisning/kurs
Stiftelsen Hiismoekollektivet	ja		ja
Blå Kors poliklinikk		ja	
Bergen Kontaktsenter			
Frelsesarmeen, Stavanger		ja	
Rogaland A-senter	ja		
Bergensklinikkene	ja	ja	

Tabellen viser med hvilken profil det enkelte tilbudet blir gitt, om det er behandlingsrettet, rådgivende eller om det er pedagogisk rettet som undervisning eller kurs.

Tilbud til pårørende Helse Vest

Private institusjoner	Tilbud			
	Individuelle samtaler	Par- og familie-samtaler	Gruppetilbud	Selvhjelpsgruppe
Stiftelsen Hiismoekollektivet	ved behov	ja		
Blå Kors poliklinikk	ja	ja	ja	
Bergen Kontaktsenter				
Frelsesarmeen, Stavanger			ja	
Rogaland A-senter	ja	ja	ja	
Bergensklinikkene	ja	ja	ja	

Tabellen viser hvilken type tilbud som gis pårørende i form av om dette gis som individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, gruppetilbud eller selvhjelpsgrupper.

Alderssegment og brukerbetaling Helse Vest

Private institusjoner	Alder	Brukerbetaling
Stiftelsen Hiismoekollektivet	16+	gratis
Blå Kors poliklinikk	18+	gratis
Bergen Kontaktsenter	18+	-
Frelsesarmeen, Stavanger	barn vurderes	gratis
Rogaland A-senter	også barn	egenandel
Bergensklinikkene	Også barn	egenandel

Tabellen viser den nedre aldersgrensen for inntak. Den nedre aldersgrensen er ofte gjenstand for vurdering i de enkelte tilfeller. Tabellen gir også en oversikt over om pårørende må betale for tilbudet i form av brukerbetaling eller egenandel.

Samarbeid på rusfeltet Helse Vest

Private institusjoner	Samarbeid og kontakt		
	Offentlige	Private	Frivillige
Stiftelsen Hiismoekollektivet			LMS, Pårørende senteret
Blå Kors poliklinikk			Veiledningssenteret/Pårørende senteret
Bergen Kontaktsenter			
Frelsesarmeen, Stavanger			Veiledningssenteret
Rogaland A-senter			
Bergensklinikkene	ja		LMS

Tabellen gir en oversikt over det samarbeid eller kontakt den enkelte institusjon har oppgitt å ha med offentlige og private institusjoner, stiftelser og foretak eller frivillige organisasjoner.

Tilbud til pårørende innen Helse Midt-Norge

Nedenfor følger en oversikt over tilbud til pårørende i regi av spesialhelsetjenesten, private foretak og stiftelser med geografisk plassering under Helse Midt-Norge. Institusjonene eid av Helse Midt-Norge er plassert under sine respektive sykehus.

Psykiatrisk poliklinikk, Helse Sunnmøre HF, Volda

Poliklinikken har et rådgivende og behandlingsrettet tilbud til pårørende. Tilbudet utøves som individuelle samtaler, par- og familiesamtaler og et gruppetilbud. Gruppetilbudet omfatter både barn og mødre, ektefeller og samboere. Pårørende får også henvisning til relevant litteratur om det skulle vise seg nyttig.

Rekrutteringen av pårørende skjer i størst grad lokalt i Volda og i mindre grad fra regional eller i nasjonal utstrekning. Da er det i så fall for kortere perioder. Pårørende tas inn med en nedre aldersgrense på 15 år og kommer i kontakt med institusjonen via den ruspasient de er pårørende til. Ved behandling betaler man egenandel. Poliklinikken samarbeider med Borgestadklinkkene.

Psykiatrisk Poliklinikk Kristiansund

Poliklinikken har et behandlingsrettet og rådgivende tilbud til pårørende, men denne behandlingen regnes ikke som terapeutisk. Behandlingen gis som individuelle samtaler, par- og familiesamtaler.

Pårørende rekrutteres i regional utstrekning, ned til 15 år. Pårørende tar selv kontakt med institusjonen, eller poliklinikken tar kontakt med dem. Tilbudet til pårørende er gratis. Poliklinikken samarbeider med familievernkontoret (Bufetat) og blant de frivillige organisasjonene samarbeides det med Foreldreforeningen mot Stoff.

Rusteamet/Psykiatrisk ungdomsteam, Molde

Selv om man ikke har et stående tilbud til pårørende er samarbeidet utstrakt. Man henviser til LMS sine selvhjelpsgrupper og til kurstilbud i regi av Molde kommune. I tillegg gir man råd og støtte til de som måtte trenge det.

Ålesund DPS/Ålesund Sykehus

Tilbudet er både rådgivende og behandlingsrettet hvor den rådgivende delen utføres som en innledende orienteringssamtale. Det er en varierende grad av henvisning til det behandlingsrettede tilbudet, men i den grad det gis er det som individuelle samtaler og par- og familiesamtaler. Det har også vært et gruppetilbud, men dette er for øyeblikket nede. Man diskuterer imidlertid om dette tilbudet skal opp å gå igjen.

Pårørende rekrutteres lokalt i Helse Sunnmøre og i mindre grad i regional og nasjonal utstrekning. Pårørende kommer via henvisning, og de rådes eventuelt til å skaffe en slik via sin fastlege. Man betaler egenandel ved behandling. Institusjonen er delaktig i et samarbeidsforum på Møre som arbeider med pårørendeproblematikk. Ellers formidles det kontaktinformasjon til LMS og Al-Anon sine selvhjelpsgrupper.

Veksthuset Molde

Pårørende trekkes først og fremst inn som en ressurs i behandlingen av personen med rusproblemer, men det gis også noe terapeutisk behandling i forbindelse med pårørendedager. I løpet av pårørendedagene blir det også holdt kurs og gitt veiledning og råd ved behov. Ellers tilbyr Veksthuset familiesamtaler i de fleste konstellasjoner, der også barn kan delta. Veksthuset Molde har også en familieseksjon som fungerer som et utvidet tilbud til rusavhengige par med barn.

Veksthuset mottar pårørende både lokalt, regionalt og fra hele landet. Veksthuset har både tilbud til barn av rusmisbrukere og barn med annen nær relasjon til noen med et rusproblem, som for eksempel søsken. Pårørende kommer som regel i kontakt med Veksthuset via ruspatienten. Institusjonen samarbeider med Midtnorsk kompetansesenter og formidler kontaktinformasjon til frivillige organisasjoner som LMS.

Private foretak og stiftelser under Helse Midt-Norge

Lade Behandlingscenter

Lade Behandlingscenter har et behandlingsrettet tilbud til pårørende. Tilbudet består av individuelle samtaler og par- og familiesamtaler. Det foreligger også planer om å opprette et gruppetilbud i form av en selvhjelpsgruppe.

Behandlingscenteret eies av Blå Kors og har en driftsavtale med Helse Midt-Norge. Pårørende rekrutteres først og fremst lokalt, og i mindre grad i fra resten av Helse Midt-Norge. Pårørende som mottar behandling er fra 18 år og eldre og betaler egenandel. Av de frivillige organisasjonene har man noe kontakt med LMS.

NKS Kvamskollektivet

Kvamskollektivet har ingen stående tilbud til pårørende, men jobber for opprettelse av en foreldreforening hvor man kan informere og stå i dialog med de pårørende.

Oppsummering

Under følger en oppsummering av det samlede tilbudet til pårørende av personer med rusproblemer gitt innen den geografisk utstrekningen av Helse Midt-Norge. Det er viktig at man leser tabellene i lys av den enkelte institusjonens profil på tilbudet, da tabellene skjuler relativt stor variasjon med tanke på praktisk utførelse.

Tilbudsprofil Helse Midt-Norge

Offentlige institusjoner	Tilbud til pårørende		
	Behandling	Rådgivende	Undervisning/kurs
Psykiatrisk poliklinikk Volda	ja	ja	
Psykiatrisk poliklinikk Kristiansund	ja		
Rusteamet/ PUT Molde		ved behov	
Ålesund DPS	ja	ja	
Veksthuset Molde	noe	ved behov	Ja
Private institusjoner			
Lade Behandlingssenter	ja		

Tabellen viser en oversikt over profilen til tilbudet gitt ved institusjoner, offentlige og private, avhengig av om tilbudet er behandlingsrettet, rådgivende, eller undervisningsrettet.

Tilbud til pårørende Helse Midt-Norge

Offentlige institusjoner	Tilbud til pårørende			
	Individuelle samtaler	Par- og familiesamtaler	Gruppetilbud	Selvhjelpsgruppe
Psykiatrisk poliklinikk Volda	ja	ja	ja	
Psykiatrisk poliklinikk Kristiansund	ja	ja		
Rusteamet/ PUT Molde				
Ålesund DPS	ja	ja		
Veksthuset Molde		ja		
Private institusjoner				
Lade Behandlingssenter	ja	ja		

Av tabellen kan man lese hvordan de ulike tilbudene gjennomføres, om de gis som individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, gruppetilbud eller selvhjelpsgrupper.

Alderssegment og brukerbetaling Helse Midt-Norge

Offentlige institusjoner	Alder	Brukerbetaling
Psykiatrisk poliklinikk Volda	15+	egenandel
Psykiatrisk poliklinikk Kristiansund	15+	gratis
Rusteamet/ PUT Molde		
Ålesund DPS		egenandel
Veksthuset Molde	barn	
Private institusjoner		
Lade Behandlingssenter	18+	egenandel

Tabellen viser hvilke nedre aldersgrenser de ulike institusjonene operer med ved inntak av pårørende. Som nevnt tidligere er dette ofte et spørsmål om vurderinger i det enkelte tilfellet, avhengig av om tilbudet er hensiktsmessig ved en gitt alder. Tabellen viser også hvorvidt pårørende må betale egenandel, brukerbetaling eller om tilbudet er gratis.

Samarbeid på rusfeltet Helse Midt-Norge

Offentlige institusjoner	Samarbeid/kontakt		
	Offentlige	Private	Frivillige
Psykiatrisk poliklinikk Volda		Borgestad	
Psykiatrisk poliklinikk Kristiansund	familievernkontoret		FMS
Rusteamet/ PUT Molde	Molde kommune		LMS
Ålesund DPS	Samarbeidsforum Møre		LMS, AI-Anon
Veksthuset Molde	Midtnorsk kompetansesenter		LMS
Private institusjoner			
Lade Behandlingssenter			LMS

Tabellen gir en oversikt over hvilke andre offentlige eller private institusjoner, tiltak, enheter eller foretak og frivillige organisasjoner den enkelte institusjon oppga å ha kontakt eller samarbeid med. Graden av samarbeid er også her svært varierende og leseren bør se på den enkelte institusjon.

Tilbud til pårørende innen Helse Nord

Nedenfor følger en oversikt over tilbud til pårørende i regi av spesialhelsetjenesten, private foretak og stiftelser med geografisk plassering under Helse Nord. Institusjonene eid av Helse Nord er plassert under sine respektive sykehus.

Universitetssykehuset i Nord-Norge

Rus- og psykiatriposten ved Universitetssykehuset i Nord Norge

Tilbudet til pårørende er først og fremst en nyopprettet pårørendegruppe hvor en del av arbeidet i skrivende stund ligger i planleggingsfasen. Tilbudet er ikke behandlingsrettet, men veiledende og rådgivende. Ellers gis det samtaler ved behov, både individuelle, i par og med familien, uten at dette er et stående tilbud.

Institusjonen rekrutterer i regional og nasjonal utstrekning, hvor pårørende også innebefatter søsken av personer med rusproblemer. Tilbudet er gratis for pårørende. Institusjonen formidler kontaktinformasjon og henviser pårørende til Lærings- og Mestringsavdelingen ved Universitetssykehuset for både kurs og selvhjelpsgrupper.

Tromsklinikken (rustiltakene)

Ved Tromsklinikken er det ingen tilbud til pårørende i skrivende stund, men et tilbud er under planlegging og skal være operativt i løpet av 2007.

Rusteam Salten

Tilbudet til pårørende er behandlingsrettet i tillegg til at det blir gitt råd og veiledning. Tilbudet gis først og fremst i form av individuelle samtaler.

Pårørende rekrutteres fra helseregionen, stort sett som foreldre til den med rusproblemer, men også søsken tas inn. Pårørende tar selv kontakt med institusjonen. Egenandel innføres i 2007. For tilbud om familiegrupper og støttetelefon, formidles det kontaktinformasjon til Kirkens Nødhjelp.

Ruspoliklinikken Troms (rustiltakene)

Ruspoliklinikken har et behandlingsrettet tilbud til pårørende. Tilbudet omfatter også veiledning og rådgivning, men dette blir mest benyttet overfor pårørende som tas inn i sin relasjon til ruspasienter som mottar behandling ved klinikken. Tilbudet gis gjennom individuelle samtaler, par- og familiesamtaler og et gruppetilbud i form av en psykodramagruppe.

Ruspoliklinikken rekrutterer pårørende lokalt i Troms og tilstøtende områder. Pårørende er i hovedsak voksne som kommer via henvisning, men barn kan også trekkes inn for vurdering og videre henvisninger. Tilbudet til pårørende er gratis. Det videreformidles ellers kontaktinformasjon til LMS, som man også står i dialog med.

Nordland sykehus

Voksenpsykiatrisk poliklinikk Stokmarknes

Poliklinikken har et behandlingsrettet tilbud til pårørende i tillegg til at det blir gitt råd og veiledning. Tilbudet gis som individuelle samtaler, par og familiesamtaler, alt etter behov.

Poliklinikken rekrutterer primært lokalt i Vesterålen, men har også telefonkontakt med pårørende i andre deler av landet for støtte og rådgivning, uten at dette inngår i noe fast tilbud. Pårørende rekrutteres via egen henvisning eller via ruspasient som allerede er bruker. Man betaler egenandel ved behandling. Pårørende rekrutteres først og fremst som voksne, men det hender også at barn tas inn etter initiativ fra helsesøster. Poliklinikken samarbeider med det regionale kompetansesenteret på rus.

Helgeland sykehus

Voksenpsykiatrisk Mosjøen

Pårørende får tilbud om samtaler, men sjelden av terapeutisk art. Samtalene er rådgivende og veiledende, og gis selv om man ikke er pårørende til en av ruspasientene ved institusjonen. Samtalene blir gitt som individuelle samtaler,

par- og familiesamtaler, og enkelte av behandlerne er tilgjengelige via mobiltelefon. Pårørende rekrutteres lokalt og tilbudet er gratis.

Voksenpsykiatrisk Lofoten

Foreløpig trekkes pårørende først og fremst inn som en ressurs i behandlingen av ruspasient, men et tilbud utover dette er under planlegging.

Private og religiøse institusjoner under Helse Nord

Klinikk Nord AS

Klinikk Nord jobber ut i fra Minnesotamodellen og har et behandlingsrettet og rådgivende tilbud til pårørende. Tilbudet gis i form av par- og familiesamtaler, et gruppetilbud, samt eventuelt som individuelle samtaler om noen skulle ønske det. I tillegg kan pårørende bli med i ettervernsperioden til ruspasienten. Den mer rådgivende og veiledende profilen gis som undervisning om alkoholisme og ved perspektivutveksling mellom rusmisbruker og pårørende. Gjennom gruppetilbudet jobbes det med oppgaver og det blir gitt gruppeterapi.

Klinikk Nord er et privat foretak med en driftsavtale med Helse Nord. Klinikk Nord rekrutterer pårørende fra Helse Nord, men også ellers i landet. Pårørende omfatter både voksne og barn og tas inn via henvisning. Klinikken formidler kontaktinformasjon til Al-Anon vedrørende selvhjelpsgrupper i tillegg til å informere om de ulike tilbudene som finnes i pårørendes egen hjemkommune.

Sigma Nord

Sigma Nord har en egen familieavdeling der pasientenes nærmeste familie blir invitert til å delta. Tilbudet er et familieprogram som strekker seg over en uke av ruspasientens behandling, hvor det blant annet blir gitt forelesninger og vist film. Tilbudet gis som individuelle samtaler eller som gruppeterapi med og uten ruspasienten. Også pårørende som ikke har noen relasjon til noen av ruspasientene på Sigma Nord kan motta behandling ved institusjonen.

Sigma Nord rekrutterer fra hele helseregionen, gjennom henvisning av pårørende eller at pårørende har relasjon til ruspasient ved institusjonen og inviteres til å delta på familieprogrammet. Sigma Nord tar også inn barn som pårørende. For behandling betaler pårørende egenandel. Sigma Nord formidler kontaktinformasjon til Al-Anon/Alateen og VBA (Voksne Barn av Alkoholikere).

Wandasenteret

Wandasenteret ble opprinnelig startet av PAG-Stiftelsen (Se side 84 for en presentasjon av PAG-Stiftelsen). Det første senteret lå i Drammen, men ble lagt ned av administrative årsaker. Senteret har senere gjenoppstått i Bodø hvor det bistår barn og unge med støtte og råd gjennom samtaler. Man kan få hjelp ved å besøke senteret, ta en telefon eller eventuelt sende en mail og slik sett også velge å være anonym. Selv om tilbudet primært er rettet mot barn, kan også andre oppsøke senteret for råd og hjelp. Ved siden av råd og støtte-samtaler gis det også veiledning om hvor barna kan henvende seg for hjelp i sitt lokalmiljø.

Senteret støttes med midler fra Bodø Kommune i tillegg til at de mottar noen midler fra Barne- og likestillingsdepartementet og fra PAG-Stiftelsen. Wandasenteret formidler kontakt til Al-Anon og LMS.

Oppsummering

Under følger en oppsummering av det samlede tilbudet til pårørende av personer med rusproblemer innenfor den geografisk utstrekningen av Helse Nord. Det er viktig at man leser tabellene i lys av den enkelte institusjonens profil på tilbudet, da tabellene skjuler relativt stor variasjon med tanke på praktisk utførelse. Tabellene gir en oversikt over både offentlige og private institusjoner.

Tilbudsprofil Helse Nord

Offentlige institusjoner	Tilbud til pårørende		
	Behandling	Rådgivende	Undervisning/kurs
Rus og Psyk. UNN		ja	
Tromsklinikkene			
Rusteam Salten	ja	ja	
Ruspoliklinikken Troms	ja	ja	
Voksen Psyk. Stokmarknes	ja	ja	
Voksen Psyk. Mosjøen	sjelden	ja	
Voksen Psyk. Lofoten			
Private institusjoner			
Klinikk Nord	ja	ja	ja
Sigma Nord	ja	ja	ja
Wandasenteret		ja	

Tabellen gir en oversikt over hvilken profil tilbudet til pårørende har ved den enkelte institusjon, om det er behandlingsrettet, rådgivende og veiledende eller i form av undervisning og kursing.

Tilbud til pårørende Helse Nord

Offentlige institusjoner	Tilbud til pårørende		
	Individuelle samtaler	Par- og familiesamtaler	Gruppetilbud
Rus og Psyk. UNN	ved behov	ved behov	
Tromsklinikkene			
Rusteam Salten	ja		
Ruspoliklinikken Troms	ja	ja	ja
Voksen Psyk. Stokmarknes	ja	ja	
Voksen Psyk. Mosjøen	ja	ja	
Voksen Psyk. Lofoten			
Private institusjoner			
Klinikk Nord	ved behov	ja	ja
Sigma Nord	ja		ja
Wandasenteret	ja		

Tabellen oppsummerer tilbudet ved den enkelte institusjon avhengig av om dette blir gitt som individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, som gruppe-

tilbud eller i form av selvhjelpsgrupper. Man kan lese av tabellen at noen institusjoner kun gir tilbudet enkelte ganger ved behov.

Alderssegment og brukerbetaling Helse Nord

Offentlige institusjoner	Alder	Brukerbetaling
Rus og Psyk. UNN Tromsklinikkene	også barn	gratis
Rusteam Salten	også barn	egenandel
Ruspoliklinikken Troms	barn vurderes	gratis
Voksen Psyk. Stokmarknes	også barn	egenandel
Voksen Psyk. Mosjøen		gratis
Voksen Psyk. Lofoten		
Private institusjoner		
Klinikk Nord	også barn	egenandel
Sigma Nord	også barn	egenandel
Wandasenteret	barn	gratis

Av tabellen ser man hvilke institusjoner som også har et tilbud til barn i tillegg til voksne pårørende. Man ser også at i enkelte tilfeller vil barn vurderes. Det er viktig å være klar over at nedre aldersgrense for inntak av barn ofte vurderes ved de enkelte tilfeller. Man kan også lese av tabellen hvilke institusjoner som krever egenbetaling, egenandel eller gir et gratis tilbud til de pårørende.

Samarbeid på rusfeltet Helse Nord

Offentlige institusjoner	Samarbeid/kontakt		
	Offentlige	Private	Frivillige
Rus og Psyk. UNN	Læring og Mestr.		
Tromsklinikkene			
Rusteam Salten			Kirkens nødhjelp
Ruspoliklinikken Troms			LMS
Voksen Psyk. Stokmarknes	Kompetansesenteret		
Voksen Psyk. Mosjøen			
Voksen Psyk. Lofoten			
Private institusjoner			
Klinikk Nord			AI-Anon
Sigma Nord			AI-Anon, VBA
Wandasenteret			AI-Aanon, LMS

Tabellen oppsummerer de enheter som de enkelte institusjonene hevder å ha en eller annen form for kontakt eller samarbeid med. I hvilken utstrekning disse relasjonene innebærer kontakt eller samarbeid varierer og leseren bør se nærmere på den enkelte institusjon for å danne seg et inntrykk.

Det samlede tilbudet i regi av de fem helseregionene

Nedenfor følger en oversikt over det samlede tilbudet til pårørende av personer med rusproblemer gitt innenfor landets fem helseregioner. Denne presenteres i to tabeller, en for offentlige institusjoner eid av spesialhelsetjenesten og en tabell for stiftelser og private institusjoner.

Institusjoner eid av spesialhelsetjenesten

Offentlige institusjoner	Helse Øst	Helse Sør	Helse Vest	Helse Midt-Norge	Helse Nord	Hele Norge
Tilbud til pårørende	14 institusjoner	8 institusjoner	7 institusjoner	5 institusjoner	7 institusjoner	41 institusjoner
Behandlingsrettet	14	9	5	4	4	36
Rådgivende	11	9	5	4	5	34
Undervisning/Kurs	3	7	4	1		15
Individuelle samtaler	13	9	7	3	5	37
Par- og Familie-samtaler	11	9	4	4	4	32
Gruppe tilbud	9	7	3	1	1	21
Alder						
Voksne/18+	5	7	5	3	3	23
unge/15+	1	3	1	2		8
Barn	8	2	1	1	4	16

Tabellen gir en oversikt over hvor mange institusjoner som har et tilbud til pårørende av personer med rusproblemer. Tabellen viser også hvordan institusjonene fordeler seg avhengig av profilen på tilbudet, og i hvilken form tilbudet praktiseres. Ingen av kategoriene utelukker hverandre og leseren bør være oppmerksom på at den enkelte institusjons samlede tilbud som regel innebærer kombinasjoner av flere ulike typer av tilbud. Dette innebærer at en institu-

sjon ofte kombinerer for eksempel en behandlingsrettet profil med rådgivende virksomhet, eller at tilbudet kan utføres som både individuelle samtaler og gruppesamtaler. Nederst i tabellen kan man lese hvor mange institusjoner som har et tilbud til utelukkende voksne fra 18 år og oppover, til unge fra 15 år og oppover, og hvor mange som også tar i mot barn i tillegg til øvrige aldersgrupper.

Ytterst til høyre i tabellen finner man en oppsummering for hele landet. Av de i alt 41 offentlige institusjonene som har et tilbud til pårørende, svarer 34 at tilbudet er behandlingsrettet. Deretter ser man at 32 av institusjonene også har et rådgivende og veiledende tilbud, mens under 14 stykker gir et undervisningsrettet tilbud. Ser man på hvordan tilbudet praktiseres svarer 35 av institusjonene at tilbudet gjennomføres som individuelle samtaler, mens 30 har et tilbud i form av par- og familiesamtaler. 19 av institusjonene kan tilby et gruppetilbud.

Ser man på alderskategoriene, finner man at 19 institusjoner har et tilbud til voksne pårørende, mens 7 har et tilbud til unge personer og i alt 15 institusjoner har et tilbud som også innbefatter barn. Spesielt med tanke på inntak av barn ser det ut til at det er stor variasjon fra institusjon til institusjon når det kommer til å avgjøre i hvilken grad man vil innlemme barnet i de enkelte tilfellene.

Institusjoner eid av private foretak og stiftelser

Private institusjoner	Helse Øst	Helse Sør	Helse Vest	Helse Midt-Norge	Helse Nord	Hele Norge
Tilbud til pårørende	17 Institusjoner	5 Institusjoner	6 institusjoner	1 institusjon	3 institusjoner	29 institusjoner
Behandlingsrettet	11	2	3	1	2	19
Rådgivende	14	2	3		3	22
Undervisning/Kurs	8	2	1		2	13
Individuelle samtaler	13	1	4	1	3	20
Par- og Familiesamtaler	10	1	4	1	1	17
Gruppe tilbud	16	2	4		2	24
Alder						
Voksne/18+	5		3	1		9
unge/15+	1	1	1			3
Barn	11	1	3		3	18

Tabellen for de private institusjonene kan leses på tilsvarende måte som tabellen for institusjoner under spesialhelsetjenesten. Helt til høyre i tabellen ser man at 19 av de i alt 29 institusjonene har et behandlingsrettet tilbud til pårørende. 22 institusjoner har et rådgivende tilbud og 13 har et tilbud gitt som undervisning eller kurslignende virksomhet. Videre ser man at 20 institusjoner kan gi individuelle samtaler, 17 kan gi par- og familiesamtaler og 24 stykker har et gruppetilbud. Når det kommer til inntak og alderskategorier gir 9 av institusjonene utelukkende et tilbud til voksne pårørende. 3 av institusjonene gir et tilbud til unge fra 15 år og oppover, mens 14 av institusjonene kan tilby hjelp til barn i tillegg til voksne.

Bufetat

En del av institusjonene samarbeider som vist med Bufetat (Barne-, Ungdoms-, og familieetaten), både i form av å tilby behandlingsplasser og faglig utveksling, slik som veiledning og kompetanseheving. Av de som oppga å ha et samarbeid utover den kontakten man har via vanlige henvisningsrutiner var AFX Vinderen, Sosialmedisinsk poliklinikk Fredrikstad, Stiftelsen Klokkegården, Stiftelsen Hiimskollektivet, Psykiatrisk poliklinikk Kristiansund og Sudmanske foreldre og barn senter.

Sudmanske foreldre og barn senter eies av Bufetat og samarbeider også noe med Bufetats kompetansesenter. Senteret oppgir at de er et av få tilbud hvor man både tar inn barn og foreldre. I Sirius rapport 5/2005, «*Barn innlagt sammen med foreldre som er til behandling for rusmiddelproblemer*», presenteres en liste over de institusjoner i landet som skal ha et tilsvarende tilbud og et nært samarbeid med barneverntjenesten. Disse er Familieenheten på Høy, Tromsklinikken, Veksthuset Molde, Aline Barnevernsenter, Borgestadklinikken, Lade Behandlingssenter, Origosenteret i Oslo, Riisby Behandlingssenter, Tyrilistiftelsen og Østerbro Evangeliesenter. Aline Barnevernsenter og Østerbro behandlingssenter har ikke vært kontaktet i dette prosjektet og er derfor ikke tidligere beskrevet. De fleste institusjonene i denne listen oppgir at de alltid, eller ved behov, samarbeider med barnevernstjenesten i alle saker hvor familien legges inn. Dette samarbeidet omfatter informasjonsinnhenting, møtevirksomhet, skriftlig eller muntlig dialog og informasjonsutlevering (Sirius rapport 5/2005: 47).

I tillegg til tilbud rettet til rusrelaterte familieproblemer representerer barnevernstjenesten det man kan kalle et generelt tilbud til barn og unge. Tilbudet omfatter langt mer enn bistand ved rusrelaterte problemer og praktiseres for eksempel gjennom Multisystemisk terapi (MST). MST er et tidsbegrenset og intensivt familiebasert program rettet mot unge mellom 12 og 17 år. Programmet adresserer atferdsvansker i relasjon til rus, kriminalitet og skulking

av skolen. Behandlingen gis i hjemmet hvor terapeuter gir familien veiledning og opplæring i forhold til oppdragelsespraksis, samhold og omsorg for hverandre. Man intervensjoner også i nettverket til de unge, ved å forsøke å redusere kontakten med avvikende venner til fordel for mer positive venner og rollemodeller. I dette programmet ses familien på som en likeverdig samarbeidspartner som skal legge føringer for mye av fremgangsmåten i behandlingen.

Et annet generelt tilbud i regi av Bufetat er familievernkontorene. Her dukker rusproblematikken opp via familievernarbeidet og representerer ikke et primærfokus man jobber spesifikt opp mot. Man gir i aktuelle tilfeller råd og veiledning der det viser seg at en voksen for eksempel har behov for hjelp og det viderefremmes kontakt til nærmeste instans som eventuelt kan henvise til behandling. Mer om tilbud i regi av Bufetat finner man på deres hjemmeside www.bufetat.no.

Frivillige organisasjoner

Kapittel 9 gir en oversikt over de organisasjonene som jobber med ulike tiltak rettet mot rusproblematikk og nære relasjoner. Det gis en kort presentasjon av den enkelte organisasjon og de tiltak som organisasjonen har initiert, gir støtte til eller er eier av. I de tilfeller disse tiltakene har form av tilbud til pårørende gitt gjennom institusjoner, refereres det til institusjonens presentasjon i kapittel 3-7. Til slutt i kapitlet gis en sammenfatning av det arbeidet som gjøres i regi av frivillige organisasjoner og i hvilken utstrekning det er kontakt mellom de frivillige organisasjonene og institusjonene presentert i kapittel 3-7.

Actis – Rusfeltets samarbeidsorgan

Actis er en paraplyorganisasjon for frivillige organisasjoner og sammenslutninger innen rusfeltet. Actis representerer 25 medlemsorganisasjoner som omfatter alkohol- og narkotikapolitiske organisasjoner, nettverk og stiftelser, som gjennom frivillig innsats jobber for å redusere konsekvensene av rusbruk. Actis jobber mot media og det politiske feltet, både gjennom budsjettuttalelser og forslag til politiske virkemidler. Actis ble i 2006 bevilget 9 500 000 i driftsstøtte (www.shdir.no).

Integrert i denne jobben står også arbeidet med å fremme konkrete tiltak rettet mot pårørende, spesielt barn, voksne barn og andre som lever eller har levd i en nær relasjon til noen med rusproblemer.

I «Innspill til opptrappingsplanen på rusfeltet—Actis-02.03.06» kan man under kapittel 7.5 Egne tilbud til familier og pårørende, lese:

«En voksende erkjennelse av at problemer med alkohol og narkotika berører langt flere enn brukeren selv, tilsier at det må iverksettes egne tiltak for å behandle og rehabilitere familiemedlemmer og andre pårørende, spesielt barn. Det ligger en særlig stor oppgave i å kartlegge barn som lider av voksnes alkohol- og narkotikabruk, og å gi disse de nødvendige tilbud».

Videre kan man lese hvordan organisasjonen understreker viktigheten av å beholde et helhetlig fokus på familie og pårørende, fordi dette er en problema-

tikk som ikke bare rammer pårørende direkte, men i slike tilfeller også slår tilbake og forverrer misbrukerens egen prognose. Fokuset på familien er slik sett ikke bare et spørsmål om å ta hensyn til de pårørende, men også nødvendig for å effektivisere behandlingen av personer med et rusproblem (10.6 Mer fokus på familie og pårørende, Actis-02.03.06).

Actis understreker også at egne tiltak mot barn er viktig, ikke bare fordi dette oppfattes som et lite eksponert problem, men fordi barna i tillegg blir offer for en risikogruppe ved at foreldrenes rusproblemer har en tendens til å gå i arv og reproduseres (10.6.1, Actis-02.03.06).

Ved siden av behandlingstiltak i regi av profesjoner som psykologer og terapeuter understreker Actis behovet for likemannsarbeid. Dette beskrives som nyttige tiltak hvor alminnelige mennesker kan lære av hverandre via utveksling av egne erfaringer slik det gjøres i familieklubber rundt omkring i landet (10.6.2, Actis-02.03.06).

Fokuset kan oppsummeres som et bredt anlagt perspektiv, der medavhengighet ses på som noe som favner videre enn den enkelte pårørendes relasjon til personen med rusproblemer. Gjennom å fokusere på helheten, ved å innlemme familieperspektivet sammen med en oppfatning av at rusproblemer reproduseres gjennom sosial arv, fases arbeidet med familie og pårørende inn i den generelle strategien for reduksjon av rusmisbrukens konsekvenser. I tillegg arbeides det for et balansert tilbud mellom profesjonell behandling og likemannsarbeid.

Arbeidernes Edruskapsforbund, IOGT og Blå Kors er av de medlemsorganisasjonene som er mest sentrale i arbeidet med den problematikken som beskrives ovenfor. Landsforeningen Mot Stoffmisbruk er også en sentral aktør i dette arbeidet, uten at denne organisasjonen er medlem Actis. En fullstendig medlemsliste for Actis finner man på www.actis.no.

Landsforbundet Mot Stoffmisbruk

LMS er først og fremst en organisasjon for familier og pårørende av personer med stoffmisbruk. Definisjonen av pårørende er vid, og ved siden av foreldre omfatter den både besteforeldre, foreldre, samboere, ektefeller og venner. LMS utvikler egne hjelpetiltak rettet mot pårørende, slik som selvhjelpsgrupper, familielivskurs og støttetelefontjeneste. LMS sine selvhjelpsgrupper er spredd over hele landet.

Nedenfor følger en liste over hvor i Norge man kan komme i kontakt med selvhjelpsledere eller selvhjelpsgrupper.

Fylker	Kommuner og bydeler
Akershus	Drøbak, Lørenskog, Oppegård, Skedsmo, Vestby
Aust Agder	Arendal
Buskerud	Modum, Drammen, Ringerike
Hedmark	Hamar, Solør
Hordaland	Bergen, Os
Møre- og Romsdal	Kristiansund, Molde, Sunndal, Ålesund
Nordland	Andøy, Bodø, Rana, Vesterålen, Vestlofoten, Telemark
Nord-Trøndelag	Inherrad, Namsos, Steinkjær
Oslo	Groruddalen, Oslo lokalforening
Rogaland	Haugesund, Stavanger, Bryne
Sør-Trøndelag	Orkdal, Trondheim, Malvik, Ørland
Telemark	Grenland
Troms	Tromsø
Vest-Agder	Forsund, Kristiansand, Vennesla
Vestfold	Tønsberg
Østfold	Halden, Moss, Sarpsborg

Ved siden av å ha spesifikke tiltak rettet mot pårørende arbeider organisasjonen politisk for å påvirke og legge press på myndigheter og det offentlige hjelpeapparatet. Dette bunner i at organisasjonen selv har opparbeidet kompetanse og den fungerer også som høringsinstans i forbindelse med offentlige utredninger. LMS har som de skriver på sine nettsider (www.motstoff.no) mer enn 5500 medlemmer og får statsstøtte og ulike midler fra fagmyndigheter innen rusfeltet. I 2006 ble LMS bevilget 1 089 000 i driftstilskudd (www.shdir.no). I tillegg ble det gitt 1 750 000 til kursvirksomhet under posten Selvhjelp, kunnskap og mestring, og 1 154 000 til støttetelefon.

IOGT (International Order of Good Templars)

På IOGTs nettsider kan man lese at organisasjonen er en del av en internasjonal bevegelse som arbeider for edruskap – brorskap – fred (www.iogt.no). Organisasjonen arbeider bredt for å skape det gode felleskap i samfunnet, hvor det å begrense bruken av rusgifter står sentralt. Et av hovedpunktene under organisasjonens mål er at den gjennom sosialt arbeid søker å gjøre livet mer levelig og verdig for folk som har problemer på grunn av egen eller andres rusbruk. Et av de konkrete tiltakene var i så måte deres deltakelse i et tverrorganisatorisk prosjekt om opprettelsen av Familieklubbene. Prosjektet

var et samarbeid hovedsakelig mellom Actis, Blå Kors og IOGT. IOGT er involvert i Familieklubbene både i styre og ved initiering av aktiviteter i noen av de lokale klubbene, i tillegg til å ha en representant på årsmøtet. På sikt skal Familieklubbene tiltre en mer selvstendig rolle.

IOGT er en landsdekkende organisasjon fordelt på atten distrikter hvor medlemmene betaler medlemskontingent i tillegg til at organisasjonen mottar statsstøtte. I 2006 ble IOGT bevilget 1 078 000 i driftstilskudd (www.shdir.no). Publikum kan også støtte organisasjonen via deres nettbu-tikk.

Arbeidernes Edruskapsforbund

Pårørende og familien står sentralt i denne organisasjonens arbeid. Av de mest konkrete tiltakende med opphav i Arbeidernes Edruskapsforbund er Rus-Nett-kjeden. Russ-Nett ble startet av Arbeidernes Edruskapsforbund og er i dag en selvstendig stiftelse. Russ-Nett har både behandlingsinstitusjoner og selvhjelpsgrupper. Videre har organisasjonen også pågående prosjekter som «De gjemte og glemte barna», hvor man ønsker å løfte frem problemer i relasjon til rus, foreldre og barn. Det har gjennom denne satsningen blitt etablert en nettside; www.barnogunge.no. Utover disse tiltakene jobber organisasjonen politisk som del av arbeiderbevegelsen, både mot det politiske feltet og media.

Arbeidernes Edruskapsforbund har 120 000 medlemmer som betaler kontingent. Ellers får organisasjonen midler fra Sosial- og Helsedepartementet, fra LO og andre.

Blå Kors

På nettsidene til Blå Kors, www.blakors.no, kan man lese at Blå Kors er en diakonal felles-kristen avholdsbevegelse som forener frivillig innsats med profesjonelt behandlingsarbeid. Fagmiljøet jobber innen et landsdekkende nettverk av ulike behandlingstilbud som favner både behandling av rusmisbruker og pårørende. I det frivillige nettverket finnes også tiltak til familie og pårørende, slik som for eksempel ferietilbud til mødre og barn fra hjem med rusproblemer. I Handlingsprogrammet for 2005-2008 står familieperspektivet som et av flere sentrale punkter: «**8. Familieperspektivet som flere av våre virksomheter legger stor vekt på videreutvikles. Tilbud rettet mot familier, barn og ungdom prioriteres**».

Organisasjonen har i alt 2530 medlemmer med aktivitet i Vest-Agder, Telemark, Vestfold, Buskerud, Østfold, Akershus, Oslo, Oppland, Rogaland, Møre- og Romsdal og Sør-Trøndelag. I 2006 mottok Blå Kors Norge 730 000 i driftstilskudd (www.shdir.no). Nedenfor følger en liste over Blå Kors-institusjoner med et tilbud rettet mot pårørende av personer med rusproble-

mer. Mer utfyllende informasjon om disse institusjonene finner leseren også innenfor hver av de fem helseregionene i kapittel 3-7, plassert under *private foretak og stiftelser*.

Blå Kors senter i Oslo

Tilbudet er både behandlingsrettet og rådgivende, og gis i form av individuelle samtaler, par og familiesamtaler. Det er også spesielt tilrettelagt for familie/mor-barn relasjonen. I perioder tilbys også et gruppetilbud i tillegg til at det orienteres om gruppetilbudet i regi av Familieklubbene (se side 24).

Bragernes Behandlingssenter Drammen

Bragernes Behandlingssenter er eid av Blå Kors og tilbyr et behandlingsrettet og rådgivende tilbud til pårørende, både i regi av profesjonelle og som likemannsarbeid i form av familiegrupper. Tilbudet gis som individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, i tillegg til gruppetilbudet. Behandlingssenteret har også en døgnbemannet telefon som kan ringes ved behov (se side 36).

Blå Kors Poliklinikk Sandnes

Poliklinikken har et veiledende og rådgivende tilbud til pårørende gjennom individuelle samtaler, par- og familiesamtaler i tillegg til et gruppetilbud (se side 46).

Lade Behandlingssenter

Lade Behandlingssenter har et behandlingsrettet tilbud til pårørende. Tilbudet består av individuelle samtaler og par- og familiesamtaler. Det foreligger også planer om å opprette et gruppetilbud i form av en selvhjelpsgruppe (se side 55).

Haugeland A-senter

Haugeland A-senter eies av Blå Kors og har et behandlingsrettet og rådgivende tilbud til pårørende som gis i form av individuelle samtaler. Det foreligger også planer om å starte et gruppetilbud med gruppeterapi (se side 46).

Barnas Stasjon

Barnas Stasjon er et tiltak utarbeidet ved Stiftelsen Blå Kors Fredrikstad for foreldre og deres barn. Barnas stasjon er et senter med mål om å hjelpe foreldre å skape en god omsorgssituasjon i hjemmet, hvor man i kombinasjonen med å heve foreldrenes innsikt og forståelse, vektlegger å motivere og heve foreldrenes tro på seg selv som omsorgspersoner. Tiltaket er basert på miljøterapeutiske tilnærminger på områder som omsorg, sosialisering, observasjon, samtaler og grupper. Senteret er tilgjengelig både formiddag og ettermiddag og tilbudet er rettet mot spedbarn, små barn opp til skolealder, skolebarn, bare

foreldre og foreldre med barn/familier. En nærmere beskrivelse av tiltaket finner man på www.blaakors.no.

Al-Anon Familiegrupper

Al-Anon Familiegrupper tilbyr selvhjelpsgrupper eller hjelp til selvhjelp, til mennesker som er berørt av andres drikking. Tiltaket er rettet mot alle som er berørt av slik problematikk, med en nedre begrensning om at barn må være i tenåringsalder. Alateen er en gruppe innenfor Al-Anon-felleskapet og er dannet for barn og unge fra tolv til nitten år som er berørt av et annet et menneskes alkoholproblemer. Medlemmene har på lik linje med familiegruppene, grupper med egne møter som veiledes av en Al-Anon-fadder. Al-Anon har også publisert en del egen litteratur på basis av pårørendes egne erfaringer.

Fylker	
Troms og Finnmark	Bardufoss, Finnsnes, Tromsø
Nordland	Andøya, Bodø, Brønnøysund, Indre Salten, Mosjøen VBA, Mosjøen Narvik
Trøndelag	Indre, Namdal, Røros, Steinkjer, Trondheimsgruppa, Trondheim VBA, Ytre Namdal
Møre- og Romsdal	Ålesund, Ålesund: Midtbyen
Hordaland	Kloster
Rogaland	Bryne, Haugesund, Karmøy, Stavanger Internasjonal, Stavanger, Stavanger VBA
Vest-Agder	Kristiansand, Kristiansand VBA, Mandal, Flekkefjord
Aust-Agder og Telemark	Arendal, Kragerø, Skien
Vestfold og Buskerud	Drammen, Sandefjord, Tønsberg
Oslo og Akershus	Bøle, Grønland, Majorstua VBA, Majorstua Alateen, Skårer, Sandvika, Holmlia, Eidsvoll
Hedemark	Hamar, Nord Østerdalen
Østfold	Fredrikstad, Moss, Sarpsborg, Ski, Askim, Askim Alateen
Sogn- og Fjordane	Indre Sogn

Al-Anons møtevirksomhet er delt i to kategorier med åpne møter for alle som er interessert i Al-Anon og lukkede møter for de som er eller har vært berørt av en alkoholiker. Enkelte grupper fokuserer også spesielt på voksne barn av alkoholikere (VBA). Al-Anon er del av et internasjonalt fellesskap med over 26 000 grupper i 115 ulike land. I Norge er i alt 52 grupper fordelt på 13 distrikter:

Al-Anon samarbeider ikke med andre organisasjoner eller deler av helsevesenet utover at det orienteres om at profesjonell hjelp kan være nødvendig. Al-Anon rekrutterer gjennom den informasjon som formidles via det offentlige helseapparatet, via Anonyme Alkoholikere og andre institusjoner som arbeider innen rusfeltet. Den enkelte gruppa markedsfører seg selv via internett og gjennom annonsering. Det finnes også en internettside (www.al-anon.org/norway). Al-Anon mottar ikke finansiell støtte utenfor fellesskapet og finansieres ved frivillig innsamling på møtene i de mange klubbene. Tiltaket har ingen lønnete stillinger utover en delvis lønnet daglig leder.

Familieklubbene i Norge

Familieklubbene i Norge er et lavterskeltiltak til familier med rusproblemer, det være seg personer som selv har hatt et problematisk forhold til rusmidler og pårørende som berøres av dette. Tiltaket fungerer ved at medlemmer fra ulike familier møter opp hos den lokale familieklubben. Det kan være rundt to til elleve familier representert per klubb. Familien innebefatter både rusmisbrukere og deres pårørende og barn. Familie defineres vidt i den forstand at den både omfavner kjernefamilien og det nære nettverket av eventuell slekt og venner. Tiltaket praktiseres som selvhjelpsgrupper ledet av en klubbassistent utdannet med et femti timers assistentkurs. Klubbassistenten er selv ofte rekruttert som deltaker i Familieklubbene og aktiviteten i klubbene kan betegnes som likemannsarbeid.

Det gis det samme tilbudet rundt omkring i landet fordelt på 19 klubber. Det finnes fire klubber i Oslo, fem i Østlandsområdet for øvrig, syv på Vestlandet og tre klubber i Trøndelag. Enkelte av klubbene er ikke aktive til enhver tid, men det oppgis nødvendig kontaktinformasjon på Familieklubbene i Norge sine nettsider om det skulle være behov for oppstart (<http://www.familieklubb.no>).

Landsdel	
Østlandet	Oslo: 4 klubber på Blå Kors-huset, Strømmen, Spydeberg, Sarpsborg, Elverum, Hamar
Vestlandet	Sauda, Haugesund, Karmøy, Luster, Bergen, Alesund: Myrlandsveien, Alesund: Hudolin
Trøndelag	Trondheim, Melhus, Hitra

Familieklubbene i Norge rekrutterer pårørende fra det offentlige behandlingsapparatet og de private foretakene og stiftelsene rundt omkring i landet. Dette foregår stort sett gjennom at de informerer den enkelte institusjon og legger igjen informasjon i lokalet. I tillegg prøver man å spre budskapet blant annet gjennom å annonsere. Familieklubbene Norge har ingen registrerte medlemmer, men en regner med at det deltar ca. ti familier per klubb. Klubbene finansieres av Sosial- og Helsedirektoratet, hvor noe av midlene går til drift, men i hovedsak til utdanning av klubbassistenter. For 2006 mottok Familieklubbene 600 000 til drift og prosjekter (www.shdir.no). For deltakende familier er tilbudet gratis. En grundig gjennomgang av tiltaket Familieklubbene i Norge finner man i Jorunn Lunestad og Elsa Døhlies rapport «Berørt av rusproblemer – en gjennomgang av Familieklubber i Norge» (2005).

Rus-Nett

Rus-Nett er en livssynsnøytral, selvstendig, ideell stiftelse med behandlingstilbud til familie og pårørende. Rus-Nett har en rekke tiltak spredt utover landet, først og fremst rettet mot personer med rusproblemer. Rus-Netts spesifikke tiltak rettet mot pårørende, en familieavdeling, ligger i Råde i Østfold. Leseren finner en presentasjon av institusjonen i kapittel 3 på side 23.

I tillegg til et opphold ved Familieavdelingen kan man som pårørende delta i ettervernsgrupper. Dette krever at de pårørende har gjennomført Rus-Netts familieprogram på Råde. Ettervernprogrammet kan betraktes som likemannsarbeid og innebærer ukentlige møter nær hjemstedet til pårørende. Ettervernerleder står i ukentlig kontakt med gruppene gjennom oppfølging og rapportering. Det holdes også gruppelederkurs for alle ettervernsgruppene fire ganger i året.

Rus-Netts ettervernsgrupper finner man i Oslo, Råde, Fredrikstad, Ski, Trondheim, Ålesund, Bergen, Stavanger, Arendal, Larvik, Sandefjord og Hokksund.

www.barnogunge.no

Denne nettsiden er et eget nettsted for barn og unge som lever i familier med rusmisbruk. Her kan barn og unge komme i kontakt med andre som er i samme situasjon, få informasjon om rusmidler og rusmisbruk og om hvordan dette påvirker familien. Man kan også ta kontakt med barnogunge.no via telefon, mail eller sms for spørsmål og støttende samtaler. I tillegg arrangeres det kurs og samtalegrupper via nettsiden. Kursene arrangeres på ulike steder i landet og er gratis. Nettsiden har også nyttige lenker for videre hjelp: Bufdir og deres nettside ung.no, ACA (Selvhjelpsgruppe for voksne barn av alkoholikere), VBA (Selvhjelpsgruppe for voksne barn av alkoholikere), Juvente, Rusfri

Dill, Ungdom Mot Narkotika, Norsk krisesenterforbund og Forbund mot Rusgift (FMR).

Det Hvite Bånd

Det Hvite Bånd er tilsluttet World's Woman's Christian Temperance Union, med ca. 80 foreninger fordelt på 16 kretser. Av spesifikke tiltak til pårørende av personer med rusproblemer eier forbundet Riisby Behandlingscenter. En presentasjon av behandlingssenteret finner leseren i kapittel 3 på side 21.

Det Hvite Bånd har rundt regnet tre tusen medlemmer som betaler kontingent i tillegg til at forbundet mottar tilskudd fra Sosial- og helsedirektoratet, samt eventuelle gaver. I 2006 mottok Det Hvite Bånd 763 000 i driftstilskudd.

PAG-Stiftelsen (Paal-Andre Grinderuds stiftelse for barn av alkoholikere)

PAG-Stiftelsen jobber ut i fra et ønske om å løfte barns problemer ut av privatsfæren. Arbeidet drives gjennom opplysningsvirksomhet og forebyggende arbeid. Stiftelsen har blant annet gitt priser til kommunene Oslo, Ski og Røyken i tilknytning til dette arbeidet. Av de mer konkrete tiltakene rettet mot barn er Wandasenteret i Bodø. Det gis en presentasjon av Wandasenteret under Helse-Nord side 62.

ACA - Adult Children of Alcoholics

ACA er en kristen selvhjelpsorganisasjon med mål om å hjelpe voksne barn av alkoholikere eller andre som har vokst opp i dysfunksjonelle familier. Hjelpen foregår som likemannsarbeid, hvor hver gruppe er selvstyrt, med unntak i de saker som gjelder ACA som helhet. Gruppene har både lukkede og åpne møter. På de åpne møtene er alle som er nysgjerrige på ACA velkomne, både publikum generelt og eventuelle fagfolk med interesse for ACAs arbeid.

ACA ser seg ikke som en organisasjon som sådan, utover at de oppretter servicesentre og komiteer. ACA ytrer heller ingen mening om ruspolitiske saker i offentligheten, vektlegger anonymitet og unngår derfor også å markedsføre seg offensivt eller ta del i offentlige diskusjoner. Det er også et prinsipp om at gruppene skal være økonomisk selvhjulpne og avstå fra støtte utenfra.

ACA har i skrivende stund fire grupper i Oslo-området og en i Sandefjord. Utfyllende informasjon om gruppene finner man på www.aca.no.

Norske Kvinners Sanitetsforening

Norske Kvinners Sanitetsforening er en landsdekkende organisasjon med 1394 lokale sanitetsforeninger og underavdelinger. Organisasjonen er en politisk uavhengig forening med over 60 000 medlemmer og mottar ikke statsstøtte. Foreningens overordnede mål er å mobilisere frivillig innsats innenfor helse- og sosialområdet, miljøberedskap, krise- og katastrofearbeid.

En sentral del av virksomheten er å gi økonomisk støtte til ulike forskningsmiljøer og praktisk rettede utviklingsprosjekter, og arbeidet finansieres blant annet ved salg av fastelavensris, maiblomster og julemerker. Innenfor rusfeltet driver Sanitetsforeningen veiledningssentre for pårørende av rusmisbrukere i Oslo og i Rogaland.

Veiledningssenteret for pårørende av rusmisbrukere

Senteret ligger i Oslo og drives av Norske Kvinners Sanitetsforening. Tilbudet er rådgivende og veiledende og blir gitt per telefon eller som timesamtaler. I tillegg tilbys muligheten til å delta i pårørendegrupper. For mer utfyllende informasjon om senteret, se side 23.

Veiledningssenteret for pårørende i Rogaland.

Veiledningssenteret for pårørende er en hjelpe- og støtteinstans for pårørende både av rusmisbrukere og til innsatte i fengsel. Organisasjonen eies og drives av Norske Kvinners Sanitetsforening i Rogaland. Tilbudet til pårørende gis som individuelle samtaler og gruppevirksomhet. Definisjonen av pårørende er vid, da den omfatter både foreldre, voksne og barn, søsken, samlivspartnere, venner og eventuelt svigerfamilie. Man kan også ta kontakt om man er bekymret for noen, slik som ved mistanke overfor ungdom og lignende. Mer utfyllende informasjon om senteret gis på side 47.

Røde Kors Nettverk

Norges Røde Kors er en nasjonal forgrening av verdens største humanitære hjelpeorganisasjon. Organisasjonen arbeider bredt med mange ulike hjelpetiltak både nasjonalt og internasjonalt. Det som preger en del av tiltakene til Røde Kors er at de er generelle i formen, at de ikke nødvendigvis er direkte rettet mot pårørende av personer med rusproblemer, men likevel favner denne type problematikk. Et av eksemplene er Røde Kors' nettverksarbeid, der man gjennom likemannsarbeid søker å bygge nettverk og inkludere mennesker som føler seg på utsiden av samfunnet. Røde Kors har i denne sammenheng en rekke tiltak rettet mot personer som tidligere har vært rusmisbrukere, psykisk syke, sittet i fengsel, samt til deres barn. Det har i denne forbindelse også blitt utført en kartleggingsundersøkelse av Intèra Research Lab vedrørende

barn av rusmisbrukere og deres behov. Undersøkelsen finnes på www.redcross.no.

Andre tiltak som berører pårørendeproblematikk er Røde Kors sin telefon for barn og ungdom. Dette er et landsdekkende lavterskeltilbud der barn og ungdom har mulighet til å komme i dialog med voksne. Tiltaket er tenkt som et støttetilbud hvor man kan henvende seg anonymt. Er henvendelsene av mer alvorlig art motiveres barna til å ta kontakt med personer som kan hjelpe dem i deres eget nettverk, for eksempel en de har tillit til, eventuelt lærere, helsesøster eller lege. I akutte situasjoner kontaktes hjelpeapparatet. Tilbudet er gratis og åpent mandag til fredag mellom klokken 14.00 og 20.00.

I tillegg til Røde Kors-telefonen finnes det en nettside med samme misjon. Denne finner man på www.korspahalsen.no. Her kan barn og unge komme i skriftlig dialog med en voksen og besøke sidens diskusjonforum og temasider. Blant temaene finnes det blant annet sider om rusmisbruk, narkotika og om foreldre som ruser seg. Her får man en orientering over hvem man kan kontakte om man er barn av foreldre med tunge eller moderate rusproblemer. Det formidles kontaktinformasjon til samtalegrupper for barn og voksne barn av alkoholikere, og andre hjelpeinstanser som sosiallærer, helsesøster, barnevern, familievernkontor, utekontakten og PPT-tjenesten. Det formidles også kontaktinformasjon til tilbudene i regi av den frivillige sektoren, slik som Arbeidernes Edruskapsforbund, Gruppe for pårørende av rusmisbrukere på LMS sin nettside, www.motstoff.no, Regnbueprosjektet (for barn under 12 år med foreldre som ruser seg, se side 35), LMS sin rådgivnings- og støttetelefonen for pårørende, Rus-telefonen og Wandasenteret. Av litteratur anbefales boken til Paal-Andre Grindrud (mannen bak PAG-stiftelsen, se side 79), «Alene – nå igjen», som handler om hans oppvekst med alkoholiserede foreldre.

Kontaktflaten mellom frivillige organisasjoner og behandlingsinstitusjoner

Tabellene nedenfor gir en oversikt over hvor mange ganger de enkelte frivillige organisasjonene ble referert til, av institusjoner eid av spesialhelsetjenesten versus institusjoner eid av private foretak og stiftelser. Tallene i tabellene angir antall institusjoner, altså en referanse per institusjon.

Offentlige institusjoner	Helse Øst	Helse Sør	HelseVest	Helse Midt-Norge	Helse Nord	Hele Norge
Frivillige org.	14	8	7	5	7	41
Al-Anon	1	1		1		3
Alateen						
Familieklubbene						
LMS	2	1		3	1	7
Pårørendesenteret			1			1
Veiledningssenteret						
VBA		1				1
Røde Kors		1				1
FMS				1		1
Sum	3	4	1	5	1	14

Private institusjoner	Helse Øst	Helse Sør	HelseVest	Helse Midt-Norge	Helse Nord	Hele Norge
Frivillige org,	12	2	5	1	3	23
Al-Anon	4				3	7
Alateen	1					1
Familieklubbene	1					1
LMS	2	1	1	1	1	6
Pårørendesenteret			2			2
Veiledningssenteret			2			2
VBA					1	1
Røde Kors		1				1
Sum	8	2	5	1	5	21

Av tabellene ser man at de private foretakene og stiftelsenes institusjoner langt oftere refererte til kontakt eller samarbeid med de frivillige organisasjonene, enn hva som var tilfellet for institusjoner eid av spesialhelsetjenesten. Av de 23 private foretakene og stiftelsene som oppgav å ha et tilbud til pårørende, har 21 oppgitt å ha kontakt eller samarbeid med en eller flere av de frivillige organisasjonene. For de offentlige institusjonene er dette tallet bare 14 av 41 institusjoner. Selv om det her må tas forbehold vedrørende i hvilken grad man samarbeider i de tilfeller dette er oppgitt, er det naturlig å tenke seg at funnene illustrerer faktiske forhold. I presentasjonen av de ulike frivillige organisasjonene ovenfor kom det frem at flere av de frivillige organisasjonene samarbeider tett på rusfeltet, også rundt temaet rus og nære relasjoner. Familieklubbene er som nevnt et resultat av dette. Samtidig vet man at flere av organisasjonene har sine egne institusjoner eller har tatt initiativ til å starte selvstendige institusjoner.

Det samlede arbeidet som gjøres av de frivillige organisasjonene favner som tidligere nevnt vidt, ikke bare vedrørende rusproblematikk generelt, men også innenfor rammen av medavhengighet. Med utgangspunkt i den presentasjonen som er blitt gitt av organisasjonene ovenfor kan man dele dette arbeidet inn i fire kategorier av tiltak. Den første kategorien omfatter arbeidet med å etablere tiltak og sjøsette tilbud til pårørende. Dette er den type arbeid som er blitt gjort av Arbeidernes Edruskapsforbund, IOGT, Blå Kors, Actis og LMS, når de tok initiativ til opprettelsen av familieklubbene. En andre type tiltak er å drive behandlingsinstitusjoner slik dette blir gjort av Blå Kors, Rus-Nett og Det Hvide Bånd. En tredje type tiltak er nettopp driften av selvhjelpsgrupper eller ettervernsgrupper i form av likemannsarbeid. Innenfor denne kategorien av tiltak finner man flest aktører. Her har man både Al-Anon/Alateen, Familieklubbene i Norge, Rus-Nett, ACA, VBA, LMS og Røde Kors Nettverk. Hvordan likemannsarbeid fordeler seg mellom den frivillige sektoren og den offentlige kommer vi tilbake til i kapittel 7. Den siste kategorien av tiltak finner vi i form av lavterskeltilbud som støttetelefoner og nettsider. Her er det Røde Kors, LMS, PAG via Wandastiftelsen og LMS som har tilbud.

Tiltak under kommuner og kompetansesentre

Kapittel 10 gir en kort introduksjon og oversikt over kompetansesentrene og deres bidrag til tiltak og tilbud til pårørende av personer med rusproblemer. Andre halvdel av kapitlet gir en presentasjon av et utvalg på fem småkommuner der befolkningen ikke overstiger 3500 innbyggere. Deretter følger en tilsvarende presentasjon av et utvalg av fem større bykommuner.

Kompetansesentrene

Av de syv regionale kompetansesentrene er det Stiftelsen Bergenslinikkene, Rogaland A- senter, og Borgestadklinikken som har spisskompetanse rettet mot rusproblematikk og nære relasjoner. Kompetansesentrene samarbeider med kommunenes sosial- og helsetjeneste, leger og spesialhelsetjenesten både innen rus og psykisk helse.

Stiftelsen Bergenslinikkene

Stiftelsen Bergenslinikkene er en selveiende, uavhengig og livssynsnøytral stiftelse som ved siden av behandling også er et regionalt og nasjonalt kompetansesenter innenfor fagområdet helse, avhengighet og rus. Stiftelsen ble etablert i 1994 og drives med midler fra Sosial- og helsedirektoratet.

Klinikkene har som uttalt mål at den rusavhengige og hans/hennes nærmeste omgivelser skal mestre rusproblemet (www.bergenskklinkkene.no). Målet gjenspeiles i klinikkens tilbud til pårørende både i form av et tilbud til voksne barn av rusmisbrukere og et tilbud til samlivspartnere til personer med rusproblemer. Det står mer om behandlingstilbudet i kapittel 5 under Helse Vest på side 48.

Kompetansesenteret har ikke pårørendeproblematikk eller medavhengighet som spisskompetanseområde, men har hatt prosjekter gående også innenfor dette området. Den 20. og 21. september 2005 arrangerte stiftelsen et seminar

for pårørende med det formål å styrke egen profesjonsutfoldelse på dette feltet. Seminaret hadde til hensikt å formidle kunnskap om rusmiddelproblemer sett i et familieperspektiv i tillegg til å gi økt kompetanse på det å være pårørende. Kompetansesenteret gjennomførte også i 2004 en seminarrekke for medarbeidere ved Sudmanske foreldre og barn senter som ble videreført i et utvidet samarbeid i 2005 vedrørende målgruppen rusmiddelavhengige kvinner med barn/småbarnsforeldre.

Borgestadklinikken

Borgestadklinikken er et behandlings- og kompetansesenter for rusrelatert problematikk hvor rusbehandlingen skjer innenfor et familie- og generasjonsperspektiv. Dette betyr at rusproblematikken ses på som et relasjonelt problem som berører flere enn rusmisbrukeren, og spesielt hans/hennes nærmeste. Borgestadklinikken satser derfor også på et behandlingsrettet tilbud til pårørende, til barn av rusmisbruker, ektefeller, samboere og annen familie som trenger behandling for egen del.

Borgestadklinikken eies av Blå Kors og er et regionalt kompetansesenter plassert i Helse Sør (se kapittel 4, side 38) Kompetansesenteret mottar driftstøtte fra Sosial- og helsedirektoratet. Spisskompetanseområdet er familier med små barn og gravide rusmisbrukere. Av tiltak i relasjon til familier med rusproblemer og barn har Borgestadklinikken på grunnlag av en kartleggingsundersøkelse utført i 2005, slått fast at det er behov for kompetanseheving i forhold til rusrelatert familieproblematikk hos ansatte i barnehager, skoler og i barnevernet. Dette har resultert i et tiltaksprogram for kompetanseheving i 2007, hvor regionale Bufetat er samarbeidspartnere. Tiltakene gjelder i første omgang kommunene Tønsberg, Stokke, Siljan og Porsgrunn. Man finner mer om prosjektet på www.borgestadklinikken.no.

Nordnorsk kompetansesenter

Nordnorsk kompetansesenter har ingen spisskompetanse rettet mot rus i nære relasjoner eller medavhengighet, men har gitt ut en veileder for oppstart av selvhjelpsgrupper; Selvhjelpsgrupper for pårørende - en veileder for oppstart og drift (Skrift 2/2006 fra NNK-Rus).

Rogaland A-senter

Rogaland A-senter er eid av Kirkens Bymisjon og har slik man kan lese det på www.rogaland-asenter.no, fungert som kompetansesenter siden 1994. Kompetansesenteret har et særlig ansvar innenfor forebyggende kompetanse arbeid, spesielt rettet mot barn og ungdom i tillegg til å utvikle behandlingsmetoder.

Rogaland A-senter driver også behandling slik det er tidligere beskrevet på side 47, i kapittel 5. Innen det polikliniske arbeidet står rusproblemer knyttet til nære relasjoner som et sentralt arbeidsfelt. Poliklinikken har et eget familieteam som arbeider med rusbelastede familier. Her får også de familiemedlemmer som ikke er rusavhengige behandling, og barn vies ekstra oppmerksomhet.

Som en følge av familieperspektivet har Rogaland A-senter også en barnehage med tilbud til familier med rusrelaterte problemer. Her har personalet feltspesifikk kunnskap og gir i samarbeid med familieteamet råd og veiledning.

Av de til sammen syv regionale kompetansesentrene er det Borgestadklinikken som må sies å være den ledende innenfor arbeidet med rus i nære relasjoner. Med et fokus på rusbehandling i et familie- og generasjonsperspektiv, hvilket innebærer både barn av rusmisbrukere, ektefeller, samboere og annen familie, er klinikken den av kompetansesentrene som har kommet lengst på området. Spisskompetanseområdet; små barn i familier med rusproblemer og gravide rusmisbrukere, ligger også godt innenfor denne type problematikk. Også Rogaland A-senter og Stiftelsen Bergensklinikkene arbeider innenfor temaet rus og nære relasjoner, men først og fremst gjennom det behandlingstilbudet de gir pårørende og i mindre grad som kompetansesentre. Likevel jobbes det med kompetanseheving, som for eksempel gjennom de konkrete tiltakene Borgestadklinikken gjennomførte med seminarvirksomhet i 2005 og ved samarbeidet med Sudmanske foreldre- og barn senter. Rogaland A-senter produserer også betydelig kompetanse gjennom den virksomheten som drives i regi av familieteamet og barnehagevirksomhet rettet mot familier med rusproblemer.

Utover de tre kompetansesentrene som allerede er presentert ser det ut til at de gjenværende fire, Rusmildeetatens kompetansesenter i Oslo, Østnorsk kompetansesenter, Midtnorsk kompetansesenter og Nordnorsk kompetansesenter, i mindre grad fokuserer på arbeidet med pårørendeproblematikk. Det skal likevel tas visse forbehold ved lesning av denne fremstillingen. Fremstillingen bygger på forholdsvis korte intervjuer og supplerende data fra kompetansesentrenes nettsider. En tilfredsstillende gjennomgang og presentasjon av de syv kompetansesentrenes arbeid vedrørende tilbudet gitt til pårørende av personer med rusproblemer, krever en kartleggingsundersøkelses oppmerksomhet alene.

Små og store kommuner

I tråd med undersøkelsens prosjektskisse er det gjort ut et utvalg på fem småkommuner med et innbyggertall på under 3500. Det er trukket ut en tilfeldig

kommune innenfor hver av de fem helseregionene. Disse ble i likhet med de institusjoner og organisasjoner som er presentert ovenfor, spurt om eventuelle tilbud og tiltak som er rettet mot pårørende innenfor de enkelte kommunene.

Kommuner med mindre enn 3500 innbyggere

Seljord kommune

Seljord kommune ligger i Telemark og har 2912 innbyggere. Den kommunale helsetjenesten har ingen spesifikke tiltak rettet mot pårørende, men problematikken er en integrert del av det daglige arbeidet. I tillegg til at man trekker den pårørende inn som ressurs i behandlingen av ruspasienten, tilbyr man også samtaler til pårørende, og hvis det er nødvendig henviser man videre i tråd med vanlige henvisningsrutiner. Innenfor feltet rus og nære relasjoner fokuserer man spesielt på barn av rusmisbrukere.

De frivillige organisasjonene på rusfeltet er ikke på banen i Seljord, selv om man opplever at det er behov for dette i mange sammenhenger.

Karasjok

Karasjok kommune ligger i Finnmark og har 2889 innbyggere. Det eksisterer ingen særskilte tilbud til pårørende i regi av den kommunale helse- og sosialtjenesten, men pårørende gis samtaler, hvor man på bakgrunn av disse henviser vider ved behov.

Tysnes kommune

Tysnes kommune ligger i Hordaland og har 2795 innbyggere. Den kommunale helsetjenesten har ingen spesifikke tiltak til pårørende utover at denne problematikken inngår i det daglige arbeidet. Man gir samtaler til pårørende og med utgangspunkt i disse henviser man videre til spesialhelsetjenesten ved behov.

De frivillige organisasjonene er heller ikke på banen i Tysnes, og man viser i så fall videre til disse i Stord kommune, om det skulle være behov for det. Det er i så fall AA det er aktuelt å vise videre til. Ellers oppgis det at man har liten oversikt over hvor det finnes tilbud til pårørende i regi av frivillige organisasjoner og lignende.

Dyrøy kommune

Dyrøy kommune ligger i Troms og har 1295 innbyggere. Dyrøy kommune har ingen tilbud til pårørende av personer med rusproblemer og man opplever heller ikke forespørsler etter et slikt tilbud. Man begrunner dette videre med at det ikke er noe behov for et slikt tilbud i kommunen.

Dovre kommune

Dovre kommune har 2826 innbyggere og ligger i Oppland. Kommunen har ingen særskilte tilbud til pårørende av personer med rusproblemer. Pårørende rekrutteres via den kommunale helse- og sosialtjenesten eller fastlege og henvises videre etter vanlig rutine.

Fellestrekk blant småkommunene

Felles for utvalget av kommuner med innbyggertall under 3500, er at de ikke har noen spesifikke tilbud til pårørende utover det som gis via den kommunale helse- og sosialtjenesten. De pårørende rekrutteres gjennom sin henvendelse til helse- og sosialtjenesten, hvor de ut i fra samtaler med lege eller ruskonsulent eventuelt henvises videre til spesialhelsetjenesten.

Et annet fellestrekk blant småkommunene er at ingen i utvalget har noen kontakt eller samarbeid med noen av de frivillige aktørene som arbeider med pårørendeproblematikk. Det kommer også frem at de enkelte kommunene i liten grad har oversikt over hvor slike organisasjoner finnes. Det nærmeste man kommer en slik kontaktfremføring mellom pårørende og organisasjoner med et tilbud til pårørende er i Tysnes kommune, hvor det ble svart at man i enkelte tilfeller viste til Stord kommune, der angivelig AA (Anonyme Alkoholikere) skal ha et pårørendetilbud. Det er i så fall snakk om AI-Anons selvhjelpsgrupper, men i følge deres gruppeoversikt i kapittel 9 finnes det ikke et slikt tilbud på Stord, men derimot i Bergen.

Ser man nærmere på småkommunenes manglende informasjon om de frivillige organisasjonene, sammenfaller dette med organisasjonenes geografiske utbredelse. Ser man på hvor landsdekkende organisasjoner slik som LMS, AI-Anon og familiekubbene har sine grupper, finner man i tråd med hva som ble hevdet fra kommunene selv, at ingen av organisasjonene har grupper i de nevnte kommunene. Organisasjonenes klubber er slik man kan lese i kapittel 9, stort sett sentrert i sentrale strøk. I Troms er tilbudene sentrert rundt Tromsø, rundt Bergensområdet i Hordaland og for kommuner i Oppland, slik som Dovre, finnes det ingen tilbud i regi av de nevnte organisasjonene. I Telemark er det mulig å komme i kontakt med LMS sine grupper eller gruppeledere, men dette er begrenset til Grenlandsområdet som omfatter kommunene Siljan, Skien, Porsgrunn og Bamle, helt øst i fylket. Med andre ord et stykke fra Seljord som er plassert midt i Telemark. Dette indikerer at geografisk plassering har mye å si med tanke på det samlede tilbudet til pårørende av personer med rusproblemer. Hvorvidt dette er representativt for resten av landet, og i hvilken grad tilbudet samsvarer med behov i de enkelte småkommuner rundt omkring i landet, faller utenfor rammene av dette prosjektet.

Større bykommuner

Alta kommune

Alta kommune er den største kommunen i Finnmark med et innbyggertall på 17 889. Kommunen har ingen særskilte tiltak eller tilbud til pårørende av personer med rusproblemer utover det tilbudet som inngår i de vanlige rutineene. På lik linje med kommunene ovenfor tas pårørende inn til samtale, og man avgjør på bakgrunn av denne hva som er nødvendig å gjøre videre.

Tromsø oppgis som nærmeste sted hvor det finnes tilbud i form av pårørendegrupper. Ellers har man liten oversikt over hvilke tilbud som eksisterer regi av frivillige organisasjoner, selv om man merker at det er et behov for den slags tilbud.

Trondheim

Trondheim kommune har som sentrum i Sør-Trøndelag 158 613 innbyggere. Trondheim kommune har et tilbud til pårørende i form av at pårørende kan ringe for en orienteringssamtale, der de får vite hvor man skal henvende seg ved behov for hjelp. Kommunen samarbeider i forlengelsen av dette arbeidet med hele spekteret av lokale frivillige organisasjoner. Ved behov henvises det også videre innen den kommunale sosial- og helsetjenesten som så henviser videre til spesialhelsetjenesten om det er nødvendig.

Pårørende kan også ringe «gryta», et byomfattende lavterskeltilbud til rusavhengige. I tillegg kan pårørende ringe eventuelle kontaktpersoner til rusmisbrukere. All henvendelse skjer da med utgangspunkt i taushetsplikt og misbrukerens samtykke, om han eller hun er over 18 år. Disse siste tilbudene er ikke ment å hjelpe pårørende med problemer de har som konsekvens av å leve nær noen med et rusproblem, men som et middel til å oppnå kontakt og få informasjon om den med rusproblemet.

Bergen kommune

Bergen kommune har tilbud til pårørende i kommunal regi gjennom tiltakene Livskrisehjelpen og Rådgivningstjenesten. Tilbudene er tverrfaglige og åpne, med mulighet til akutt hjelp. Kommunen gir også økonomisk støtte til LMS (Se presentasjon side 73), HULK (med Hjelp til Unge i Alvorlig Livskrise) og STRAX.

Livskrisehjelpen er del av Bergen legevakt og utgjør et generelt lavterskeltilbud i form av psykososial støtte til mennesker i akutt krise. Tilbudet favner således langt mer enn pårørendeproblematikk. Ved eventuelle problemer kan berørte ringe Livskrisehjelpen for støttesamtale, rådgivning, hjelp til selvhjelp eller informasjon om og kontakt med relevante hjelpeinstanser. Man kan også møte direkte uten avtale eller henvisning. Livskrisehjelpen er åpen både hverdager og helg, og tilbudet er gratis.

Rådgivningstjenesten tilbyr samtaler og gir råd og veiledning til ungdom under tjuefem. De stiller telefon, internett og faks, og kan i tillegg formidle kontakt til andre deler av hjelpeapparatet. Tilbudet er generelt, men favner også rusrelaterte problemer.

HULK er et privat initiert tiltak til unge i krise som støttes økonomisk av Bergen kommune. Tiltaket er rettet mot generell problematikk, men favner også rusrelaterte problemer. Tiltaket har støttetelefon og planer om et krisesenter for unge.

STRAX-huset jobber primært mot rusmisbrukere, men gir informasjon og støttesamtaler til pårørende ved henvendelser. Informasjon om rusmisbruker gis i denne sammenheng kun ut fra dennes samtykke.

Kristiansand kommune

På nettsidene til Rusomsorgen i Kristiansand kommune kan man lese at virksomheten er rettet mot personer som er berørt av eget eller andres rusmisbruk (www.kristiansand.kommune.no). Videre står det at målsettingen for rusarbeidet er å bedre livskvaliteten for mennesker som lever med rus, og forebygge negative effekter av rusbruk i Kristiansand. Dette arbeidet skjer i hovedsak gjennom RISK-rustjenesten, som er en rusforebyggende og sosialfaglig oppfølgingstjeneste. Enheten er plassert under sosialtjenesten med tre team, Rustjenesten, Ambulerende Boteam og Forebyggings- og undervisningsteamet, hvor det i hovedsak er i Rusteamet at pårørende får hjelp. Tilbudet gis som samtaler og krever henvisning utover en enkelt samtale. Utover henvisning rekrutteres pårørende litt tilfeldig, gjerne gjennom sin relasjon til en rusmisbruker, ved egen henvendelse eller via det informasjonsarbeidet som utføres, for eksempel ved besøk på skoler. Tilbudet gjelder personer over atten og yngre personer mottar tilbudet bare i samarbeid med barnevernet.

Gjennom RISK støtter Kristiansand kommune en rekke av de frivillige organisasjonene som har et tilbud til pårørende. Dette gjøres ved å låne ut lokaler gratis. Al-Anon og LMS er av de organisasjonene som har selvhjelpsgrupper for pårørende, i tillegg til at Voksne Barn av Alkoholikere/Adult Children of Alcoholics (VBA/ACA) også stiller med selvhjelpsgruppe.

Tradisjonelt har det vært vanlig å henvide videre til institusjoner som Borgestadklinikken og Loland Behandlingscenter, men etter reformen i 2004 er denne henvisningen tatt over på regionalt nivå.

Oslo Kommune

Arbeidet på rusfeltet i Oslo drives i kommunal regi av Rusmiddeletaten. Rusmiddeletaten har ansvaret for det byomfattende tilbudet til rusmisbrukere over atten år, først og fremst i form av rehabiliteringsinstitusjoner, omsorgsinstitusjoner og lavterskeltilbud. I tillegg kjøper etaten plasser av de private institusjonene. Etaten har ikke noe spesifikt tilbud til pårørende og det nærmeste

man kommer er rusmiddeletatens kompetansesenters satsning på foreldre som forebyggere.

Fellestrekk blant større bykommuner

I utvalget av større bykommuner er det Kristiansand som gjennom RISK-rustjenesten gir det mest omfattende tilbud rettet mot pårørende. Blant de resterende bykommunene gis det også tilbud om hjelp, slik som i Bergen og Trondheim. Alta og Oslo har i denne sammenheng ingen spesifikke tiltak rettet mot pårørende annet enn tilbud gitt av helse- og sosialtjenesten. De generelle tilbudene slik vi finner dem i Bergen er rettet mot en langt større brukergruppe enn pårørende av personer med rusproblemer, og fungerer derfor mer i form av videreformidling eller henvisning til mer konkrete tilbud. På tilsvarende måte kan man si at orienteringssamtalen gitt av Trondheim kommune også er ledd i en videreformidling i retning av mer konkrete tilbud.

Alta kommune har ikke kontakt med noen av de frivillige organisasjonene og har oppgitt at Tromsø er det nærmeste stedet hvor man kan få den type hjelp de tilbyr. Dette ser ut til å stemme med presentasjonen i kapittel 4, hvor man ser at Familielubbene, LMS og Al-Anon har en tendens til å legge sin virksomhet rundt mer sentrale strøk. Trondheim oppgir for sin del å samarbeide med hele spekteret av frivillige organisasjoner, og både LMS, Familielubbene og Al-Anon har selvhjelpsgrupper i byen. Al-Anon stiller her også med en selvhjelpsgruppe for voksne barn av alkoholikere. I Bergen har man også et samarbeid med frivillige organisasjoner, ved blant annet å gi økonomiske bidrag til LMS, i tillegg til det privat initierte tiltaket HULK. I samarbeid med Kristiansand kommune finner man også flere av de frivillige organisasjonene representert. Både LMS, Al-Anon og VBA/ACA låner lokaler gratis fra kommunen.

Tiltak og tilbud til pårørende av personer med rusproblemer

Kapittel 11 gir en samlet oppsummering av tiltak som rettes mot pårørende av personer med rusproblemer, i tillegg til å kommentere tiltak som eventuelt faller i skyggen av denne kartleggingen. Det gis en redegjørelse for hvordan bildet avtegner seg i de ulike regionene og i landet som helhet, med særlig vekt på utbredelsen av og balansen mellom offentlige og private tiltak.

Av det samlede tilbudet rettet mot pårørende er det de offentlige institusjonene som gjør brorparten av arbeidet, både innenfor behandlingsrettet virksomhet og ved å ha en rådgivende og veiledende profil på tilbudet. Antallet offentlige institusjoner med pårørendetilbud er også langt høyere enn antallet private institusjoner og stiftelser med et slikt tilbud.

Institusjoner	Private	Offentlige
Tilbud til pårørende	29 institusjoner	41 institusjoner
Behandlingsrettet	19	36
Rådgivende	22	34
Undervisning/Kurs	13	15

Det er i alt funnet 41 offentlige og 29 private institusjoner med tilbud til pårørende. Derav gir 36 offentlige institusjoner og 19 private institusjoner et behandlingsrettet tilbud til pårørende. 34 av de offentlige institusjonene gir et rådgivende og veiledende tilbud, mens dette gjelder 22 av de private institusjonene. Blant institusjoner som har et undervisningsrettet tilbud, i form av kurs eller generell opplysning om rusfeltet og pårørendeproblematikk, er antallet tilnærmet likt blant offentlige og private institusjoner. 15 offentlige institusjoner har et slikt tilbud mot 13 av de private.

Ser man på tilbud til pårørende fordelt på antall institusjoner for både private og offentlige institusjoner, finner man at 88 % av de offentlige institusjonene har et behandlingsrettet tilbud til pårørende, mens 66 % av de private har

et tilsvarende behandlingsrettet tilbud. 83 % av de offentlige institusjonene har også en rådgivende profil på sitt tilbud, mens dette gjelder for 76 % av de private. Det er derimot flere av de private institusjonene som gir et tilbud av undervisningsrettet art enn hva man finner blant de offentlige. 45 % av de private tilbyr dette, mens 36 % av de offentlige institusjonene gir et tilbud innenfor denne kategorien.

Institusjoner	Private	Offentlige
Alder	29 institusjoner	41 institusjoner
Voksne/18+	9	23
unge/15+	3	8
barn	18	16

Av de alderssegmentene som tilbys hjelp ser man at de fleste offentlige institusjoners tilbud er rettet mot personer som er 18 år og eldre. 23 av de 41 institusjonene har et tilbud utlukkende rettet mot personer over 18 år. Ellers gir 8 av institusjonene tilbud til pårørende også ned til 15 år, mens 16 av institusjonene også har et tilbud til barn. Blant de private institusjonene ser man at langt færre har et tilbud bare til voksne, eller kun ned til 15 år. I tillegg er det flere private institusjoner med et tilbud til barn enn hos de offentlige institusjonene. Dette til tross for at det samlet sett finnes langt flere offentlige institusjoner med et tilbud til pårørende.

Den behandlingsrettede virksomheten utføres først og fremst blant de offentlige institusjonene. Det er også flere offentlige institusjoner som gir et rådgivende og veiledende tilbud. Tilbud av undervisningsrettet karakter er tilnærmet likt fordelt mellom de offentlige og de private institusjonene.

Distinksjonen mellom private og offentlige skal ikke tolkes som absolutt. Flesteparten av de private institusjonene med et behandlingsrettet tilbud har også en driftsavtale med en eller flere av de regionale helseforetakene og inngår i spesialhelsetjenestens samlede behandlingstilbud til pårørende. Det samme er tilfellet for Bufetatsektoren, der Bufetat i tillegg til å eie sine egne institusjoner, slik som Sudmanske foreldre- og barnsenter, samarbeider med andre private og offentlige institusjoner.

Av de til sammen syv regionale kompetansesentrene er det Borgestadklinikken som må sies å være den ledende innenfor arbeidet med rus i nære relasjoner. Klinikken er den av kompetansesentrene som har kommet lengst på området. Også Rogaland A-senter og Stiftelsen Bergensklinikkene arbeider innenfor temaet rus og nære relasjoner, men først og fremst gjennom det behandlingstilbudet de gir pårørende og i mindre grad som kompetansesentre. Likevel jobber også disse med kompetanseheving på det aktuelle fagfeltet.

De gjenværende fire kompetansesentrene, Rusmiddeletatens kompetansesenter i Oslo, Østnorsk kompetansesenter, Midtnorsk kompetansesenter og Nordnorsk kompetansesenter, arbeider i mindre grad med pårørendeproblematikk, selv om også disse har enkelte tiltak innenfor feltet.

De til sammen fem regionale helseforetakene: Helse Nord, Helse Midt-Norge, Helse Vest, Helse Sør og Helse Øst, har i tillegg til de institusjoner som tilhører spesialhelsetjenesten, driftsavtaler med private aktører og kjøper behandlingsplasser av disse. I tillegg vil lov om fritt sykehusvalg også gjelde ved behandling av pårørende som pasienter, slik at de i prinsippet kan velge hvor i landet de måtte ønske å behandles. Det er dermed ikke gitt at den enkelte pårørende med pasientstatus må behandles innenfor det helseforetaket man er bosatt. Likevel er det svært få av de offentlige behandlingstilbudene som tar imot pasienter fra andre steder enn innenfor den aktuelle helseregionen, og hvis det skjer er det i så fall sjelden. Det ser derimot ut til at dette er litt vanligere blant enkelte av de private institusjonene. Dette henger sammen med at de selger ut plasser som ikke er øremerket av driftsavtaler eller at de har slike avtaler med flere enn et helseforetak.

I følge tabellene i kapittel 9 på side 86-87, ser det ut til at private institusjoner oftere viser til samarbeid med de frivillige organisasjoner. Det ser med andre ord ut til at man har større kjennskap til de frivillige organisasjonene blant de private organisasjonene enn blant behandlingspersonalet i institusjoner eid av offentlige helsemyndigheter. I kapittel 9 kom det i tillegg frem at flere av disse samarbeider tett på rusfeltet, også rundt temaet rus og nære relasjoner. Familieklubbene er som nevnt et resultat av dette. Samtidig vet man at flere av organisasjonene har sine egne institusjoner eller har tatt initiativ til å starte selvstendige institusjoner. Dette kan tyde på at de frivillige organisasjonene er tettere knyttet til de private enn til de offentlige institusjonene.

Arbeidet som utføres i regi av frivillige organisasjoner kan deles inn i fire kategorier av tiltak. Den første kategorien omfatter arbeidet med å etablere tiltak og sjøsette tilbud til pårørende. Den andre typen tiltak er å drive behandlingstilbud på lik linje med de offentlige institusjonene og flere av disse tiltakene er som vi har sett også en del av spesialhelsetjenesten. En tredje type tiltak er driften av selvhjelpsgrupper eller ettervernsgrupper i form av likemannsarbeid. Den siste og fjerde kategorien av tiltak finner vi i form av lavterskeltilbud som støttetelefoner og nettsider.

I forhold til likemannsarbeid versus de tilbud som gis i regi av et profesjonelt behandlingspersonal, ser man at de private institusjonene oftere videreformidler kontaktinformasjon til selvhjelpsgrupper enn hva det ser ut til at er vanlig blant de offentlige institusjonene. Likemannsarbeid er også et tilbud som først og fremst gis i regi av forholdsvis autonome selvhjelpsgrupper, slike som Al-Anon/Alateen, Familieklubbene i Norge, Rus-Netts ettervernsgrupper, ACA, VBA og LMS.

Den geografiske utbredelsen av selvhjelpsgrupper er tettest i sentrumsnære områder. Utvalget av kommuner bekrefter dette mønsteret, der ingen av småkommunene hadde et tilbud av denne typen, samtidig som de i liten grad kjente til organisasjonene som drev denne typen tiltak. Det samme mønsteret preger naturligvis også de tilbud som gis i regi av spesialhelsetjenesten og andre private foretak og stiftelser. Ifølge utvalget av institusjoner som svarte å ha et tilbud til pårørende, ser det ut til at tettheten av institusjoner følger bosettingstettheten. De helseregionene med flest institusjoner, både private og offentlige, er som forventet Helse Øst og Helse Sør. Deretter følger Helse Vest og så Helse Nord. Helse Midt-Norge er i så fall unntaket med færre behandlingstettheten enn Helse Nord, på tross av at Helse Midt-Norge har flere innbyggere¹

Et særlig trekk ved det samlede tilbudet er den sterke variasjonen. En av grunnene til dette er at profilen på de ulike tilbudene som gis ved landets mange private og offentlige institusjoner ser ut til å være mer preget av de ulike institusjonenes individuelle historie, enn av noen regional eller nasjonal standardisering. Presentasjonene under de fem helseregionene i kapittel 3-7 vitner om dette. Det er som tidligere nevnt stor variasjon både med tanke på den praktiske gjennomføringen av tilbudet og i hvilken grad og utstrekning dette tilbudet blir gitt. Man skal likevel ikke se bort fra at noe av variasjonen henger sammen med metodologiske problemer, slik som intervjuobjektene fremstilling.

1. Antall innbyggere i Helse Nord er per 1. januar 2006 er 462 779, mens det i Helse Midt-Norge er 649 075 (www.ssb.no).

Vedlegg 1

Kontaktinformasjon for behandlingsinstitusjoner med tilbud til pårørende av personer med rusproblemer.

AFX	Sognsvannsveien 21, bygg 6 0320 Oslo Tlf: 22 02 92 80	afx@akersykehus.no
Veksthuset Oslo	Klinikk for Psykiatri, Sognsvannsveien 21 0320 Oslo	Veksthuset.postmottak@akersykehus.no
Ruspoliklinikken Follo	Postboks 62, 1401 Ski Tlf: 64852200	
DPS Hadeland rus-middelteam	Smietorget 2750 Gran Tlf: 61327570	
Jessheimklinikken	Gotaasgården, Gotaasalleen 9, 2050 Jessheim Tlf: 63946350	adm@jessheimklinikken.no
Sos. Med Fredrikstad	Sandveien 15 1613 Fredrikstad Tlf 69369550	inelols@so-hf.no
DPS Toten	2850 Lena Tlf:6114 3100	
Sos. Med. Askim	Postboks 405/Skolegata 6 Tlf: 69817800	Bente.haraldseid@so-hf.no
DPS Valdres rusmid-delteam	Kyrre Greppsg. 11 2819 Gjøvik Tlf: 61157453	Eldbjorg.hylland@sykehuset-innlandet.no
Lillestrøm DPS	C.J. Hansensvei 3 A 2007 Kjeller Tlf: 63894020	
Lillestrøm PUT	1478 Lørenskog Tlf: 63894080	Sabine.wigers@ahus.no
Sos. Med. Asker og Bærum	Rådmann Halmrastvei 7/Postboks 83 1309 Rud Tlf: 67575150	Sosmed.klinikk@sabhf.no
PUT Ullevold	Ullevål Universitetssykehus 0407 Oslo Tlf: 22118410	
Familiebehandling-Hov i Land	Sentrumsveien 17 2860 Hov Tlf: 62129200	Palkristian.stora@sykehuset – innlandet.no
Psyk. Helsevern Østfold	Veum Sykehus Postboks 584 1612 Fredrikstad Tlf: 69952000	
Furuset PUT	Jerikoveien 28 B 1067 Oslo Tlf: 23141900	ung.psyk@online.no

DPS Gudbrandsdalen rusmiddelteam	Storgata 57 2609 Lillehammer Tlf: 61052710	
Stiftelsen Valdresklinikken	Postboks 24 2910 Aurdal Tlf: 61362970	post@valdresklinikken.no
Stiftelsen Rus.Net	Postboks 114 1641 Råde Tlf: 69283280	Post@rus-nett.no
Incognito klinikken	Apalløkkeveien 8, 0956 Oslo	kontakt@incognito.no
Manifestsenteret	Hyggeneveien 29 3440 Røyken Tlf: 31297650	post@manifestsenteret.no
Revita Senteret AS	Postboks 143 2659 Dombås Tlf: 61215600	revita@online.no
Tyriistiftelsen	Nordmannsgate 47 0655 Oslo Tlf: 23123600	post@tyrii.no
Trasoppklinikken	Trasopp Terrasse 25 0672 Oslo	adm@trasoppklinikken.no
Blå Kors behandlingssenter, Eina	2843 Eina Tlf: 61198830	post@blakors-eina.no
A - Senteret	Maridalsveien 176 A 0469 Oslo Tlf: 23265000	A-senteret@skbo.no
Blå Kors Senter	Sorgata 38 0182 Oslo Tlf: 22994910	poliklinikk@bks.no
Kildevangen behandlingssenter	Øvre Skreia 2848 Skreia Tlf: 61162800	post@kildevangen.no
Stiftelsen Klokkegården	Waldemar Thranesgate 75 C 0175 Oslo Tlf: 23256070	Administrasjonen@klokkegarden.no
Risby Behandlingssenter	2870 Dokka Tlf: 61112800	post@risby.org
Biri Treningssenter	Fløttiaveien 325 2390 Moelv Tlf: 62344435	Biri.tr@frisurf.no
ARP Ruspoliklinikken	Haugesgate 89a 3019 Drammen Tlf: 32861700	Geir.nyvoll@sb-hf.no
Vangseter AS	Gåsbuveien 931 2323 Ingeberg Tlf: 62550560	kontakt@vangseter.no
ARP Vaks	Linnestad 3175 Ramnes Tlf: 33306770	Arp.vaks@sb-hf.no
Borgestadklinikken	Postboks 1, Sentrum 3701 Skien Tlf: 35904700	info@borgestadklinikken.no
Bragernes Behandlingssenter	Cappelensgate 42 3015 Drammen Tlf: 32809900	post@bragernesbehandlingssenter.no
PUT Notodden	Henrik Wergelandsgate 9 3675 Notodden Tlf: 35021400	Rea.larsen@bshf.no
PUT Skien	Sykehuset Telemark, Ulefossveien 3710 Skien Tlf: 350035887	karen.rasmussen@sthf.no
PUT Ringeriket	Arnold Dybjordsvei 1 3511 Hønefoss Tlf: 32116500	svein.tomter@ringrike-sykehus.no
Søndre Vestfolf DPS	Kristian Fredriks vei 10 3257 Larvik Tlf: 33118700	Larivk.dps@c2i.net
Sørlandet HF Kristiansand	Serviceboks 416 4604 Kristiansand S Tlf: 38148000	kontakt@fotominer.no
Sørlandet HF Arendal	Serviceboks 605 4809 Arendal Tlf: 37019500	Postmottak-rus@sshf.no

Alfa i Vestfold	Kjønnerød Gård 3175 Ramnes Tlf: 33306750	Post@alfavest.no
Saurad Samtun	Hørte 3800 Bø i Telemark Tlf: 35956600	sauherad@samtun.no
Floen Kollektivet	Postboks 173 5847 Bergen Tlf: 55933880	floenkollektivet@helse-bergen.no
Psykiatrisk Klinikk Eikely	Gullspennetunet 6-8 4032 Stavanger Tlf: 51515800	elm@sir.no
Haugaland A-Senter	Haraldsgate 24 Postboks 391 5501 Haugesund	
PUT Haugesund	Psykiatrisk klinikk – Helse Fonna, Postboks 2170 5504 Tlf: 52732700	marit.karin.mo@helse-fonna.no
PUT Sandnes	Holdbergsgate 15 4306 Sandnes Tlf: 51974070	kmo@sir.no
Sudmanske	Feråsvegen 13 5251 Søreidgrend Tlf: 55529120 Tlf: 52733000	sudmannske@bufetat.no
Bergensklinikkene	Vestre Torggate 11, Postboks 297 5804 Bergen Tlf: 55908600	bergenclinics@bergenclinics.no
Voksen Psyk. Flørø	Hans Blomsgate 32 6900 Flørø Tlf: 57751122	psykopol.floro@helse-forde.no
Voksen Psyk. Nordfjord	Sykehusvegen 9 Postboks 164 6771 Nordfjordeid Tlf: 57864300	post.nps@helse-forde.no
Stiftelsen Hiismoe-kollektivet	4230 Sand Tlf: 52790700	post@hiismoen.no
Björgvin DPS	C. Sundsgate 57 5004 Bergen Tlf: 55338370	vibeke.farestvedt.aasheim@helse-bergen.no
Blå Kors poliklinikk	Jærveien 12 4319 Sandnes Tlf: 51686000	Bk-sandnes@blakors.no
Bergen Kontaktsenter	Postboks 16 5917 Rosslund Tlf: 56175130	bksenter@online.no
Frelsesarmeen, Stavanger	Auglendsdalen 64 4017 Stavanger Tlf: 51828700	post@fabo-stav.no
Rogaland A-senter	Dusavikveien 216 4084 Stavanger Tlf: 51729000	ras@ras.rl.no
Psykiatrisk poliklinikk Volda	6100 Volda Tlf: 70058560	turid.karlsbakk@helse-sunnmore.no
Pstkiatrisk poliklinikk Kristiansund	Herman Døhlensvei 1 6508 Kristiansund N Tlf: 71120000	psyk.krsund@helsenr.no
Rusteamet/ PUT Molde	Bjørnstjerne Bjørnssonsvei 45/47 6407 Molde Tlf: 71122900	knut.westad@helsenr.no
Ålesund DPS	6026 Ålesund Tlf: 70167300	
Veksthuset Molde	Glomstuevegen 50 6411 Molde Tlf: 71219800	Veksthuset-molde@rus-midt.no
Lade Behandlings-senter	Lade allée 86 7041 Trondheim Tlf: 73848500	post@ladebs.no
Rus og Psyk. UNN	Postboks 6124 Tromsø Tlf: 77627692	RusogPsyk@unn.no
Tromskklinikkene	Åslandsveien 65 9100 Kvaløysletta	Tromsklinikken@unn.no
Rusteam Salten	Postboks 7 8092 Bodø Tlf: 75534909	Kari.normann@NLSH.no

Ruspoliklinikken Troms	Åslandsveien 65 Kvalsøysletta 9038 Tromsø Tlf: 77660200	
Voksen Psyk. Stok- marknes	Søndregate 19 8450 Stokmarknes Tlf: 75425000	elho@stsh.no
Voksen Psyk. Mosjøen	Skjervengan 17 8657 Mosjøen Tlf: 75112400	Konrad.kummernes@vesyk.nl.no
Voksen Psyk. Lofoten	Sykehusbakken 23 8375 Leknes Tlf: 76060264	sno@ls.nl.no
Klinikk Nord	Rustfjellbma 9845 Tana Tlf: 78928110	kontakt@klinikknord.no
Sigma Nord	Elvemo 9440 Evenskjer Tlf: 77089060	kontakt@sigmanord.no

Vedlegg 2

Intervjuguide

Hvilke type tiltak tilbys pårørende?

Type hjelpetilbud

- rådgivning
- veiledning
- behandling
- støtte
- telefonkontakt
- selvhjelp
- litteratur
- kurs/undervisning
- individuelle samtaler
- par samtaler
- familiesamtaler
- gruppetilbud

Utføres tilbudet i regi av profesjonelt behandlingspersonale eller som likemannsarbeid mellom brukere?

Type organisasjon/institusjon

- frivillig
- stiftelse
- offentlig

Tiltakets utbredelse

- lokalt
- regionalt

- nasjonalt
- internasjonalt

Hvilke andre organisasjoner/institusjoner samarbeides det med?

- frivillige
- offentlige
- tiltakets avgrensning til det psykisk helsefeltet

Hvilke alderssegment rettes tiltaket mot?

- barn
- unge
- voksne
- eldre

Hvordan rekrutteres pårørende av personer med rusproblemer?

Tilgjengelighet og rekruttering

- henvisning
- dagtid
- ettermiddag
- kveld
- døgn

Hvordan finansieres pårørendes behandling/opphold ved institusjonen?

- brukerbetaling
- medlemskap
- ulike tilskudd

Litteratur

- Gjems-Onstad, Maria (1998), *Kvakksalvere eller medmennesker?*, *Rus & Avheninghet*, 5/1998.
- Lunestad, Jorun og Døhlie, Elsa (2005), *Berørt av rusproblemer – en gjennomgang av Familielubber i Norge*. Notat. Oslo: Diakonhjemmets høskolesenter.
- Solbakken, Bjørn H. og Grethe Lauritzen (2005), *Barn innlagt sammen med foreldre som er i behandling for rusmiddelproblemer*. Sirius rapport 5/2006. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Solbakken, Bjørn H. og Grethe Lauritzen (2006), *Tilbud til barn av foreldre med rusmiddelproblemer*. Sirius rapport nr. 1/ 2006. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Nettressurser:

- www.aca.no (Voksne barn av alkoholikere)
- Innspill til opptrappingsplanen på rusfeltet—Actis-02.03.06. www.actis.no.
- www.al-anon.org/norway (A-anon familiegrupper)
- www.barnogunge.no
- www.blakors.no
- www.familieklubb.no
- www.iogt.no (International Order of Good Templars)
- www.korspahalsen.no (Røde Kors)
- www.motstoff.no
- www.regnbueprogrammet.no
- Rustiltak 2007. www.rustiltak.no
- www.redcross.no (Røde Kors)
- www.shdir.no (Sosial- og Helsedirektoratet)
- www.ssb.no (Statistisk Sentralbyrå)
- www.vangseter.no

Institutt for samfunnsforskning

Rapport 2007:2

<i>Forfatter/Author</i> Thor Christian Bjørnstad
<i>Tittel/Title</i> Tilbud til pårørende av personer med rusmiddelproblemer
<i>Sammendrag</i> Rapporten er skrevet på oppdrag fra Sosial- og helsedirektoratet og er en kartlegging av det foreliggende tilbudet til pårørende av personer med rusproblemer. Rapporten dekker både frivillig sektor og offentlige myndigheter på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå. I tillegg gir rapporten en oversikt over profilen til de ulike tilbudene, avhengig av om de utføres av et profesjonelt behandlingsapparat eller som likemannsarbeid mellom pårørende. For å fange opp denne typen tiltak og tilbud er det gjort telefonintervjuer av behandlingspersonell ved et utvalg av institusjoner under spesialhelsetjenesten og ved andre private foretak og stiftelser. Det er også gjort intervjuer med frivillige organisasjoner, med de ulike regionale kompetansesentrene og den kommunale sosialhelsetjenesten i et utvalg av fem småkommuner og fem større bykommuner. På bakgrunn av intervjuene gis det en kort presentasjon av de enkelte institusjonene, organisasjonene, kommunene, bykommunene og kompetansesentrene. Et særlig trekk ved det samlede tilbudet til pårørende er den sterke variasjonen. En av grunnene til dette er at profilen på de ulike tilbudene som gis ved landets mange private og offentlige institusjoner ser ut til å være mer preget av de ulike institusjonenes individuelle historie, enn av regional eller nasjonal standardisering. Det samme kan sies om utvalget av organisasjoner og bykommuner. Det er som tidligere nevnt stor variasjon både med tanke på den praktiske gjennomføringen av tilbudet og i hvilken grad og utstrekning dette tilbudet blir gitt. Man skal likevel ikke se bort fra at noe av variasjonen henger sammen med metodologiske problemer, slik som intervjusubjektene fremstilling.
<i>Emneord</i> Pårørende, rusmiddelproblemer, rustiltak, spesialhelsetjenesten, frivillige organisasjoner
<i>Summary</i> The report <i>Tilbud til pårørende av personer med rusmiddelproblemer</i> has been issued on behalf of the Directorate of Health and Social Affairs. The objective of the project has been to map out the array of relief measures helping relatives to people with substance abuse problems. The report covers both the work done by voluntary organizations and health care institutions. The various institutions, both public and private, was contacted and interviewed by phone. There were also carried out interviews with voluntary organizations, various centres of expertise and institutions under the public health care service in a sample of five small local government administrations, and five town councils. One common characteristic among relief measures given by institutions and organizations in this field is the variation in which they are carried out. It seems that the profile of their relief measures are more dependent on the institutions own local history, than of some sort of regional or national standardisation. The same thing seems to be the case with the voluntary organizations and for the sample of local government administrations. That said, this variation could also depend on the variations in representations given by the responders.
<i>Index terms</i> Relatives, Substance abuse problems, Relief measures, Specialist health service, Voluntary organizations